

UCHWAŁA NR XXXIV/246/2021
RADY POWIATU NAKIELSKIEGO

z dnia 27 października 2021 r.

w sprawie przyjęcia „Powiatowego Programu Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych na terenie Powiatu Nakielskiego na lata 2022-2025”

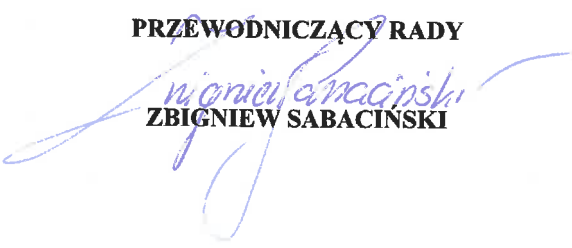
Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 5 i art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. 2020 r. poz. 920 ze zm.)¹⁾ oraz art. 35a ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 2021 r. poz. 573 t.j.), uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Powiatowy Programu Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych na terenie Powiatu Nakielskiego na lata 2022-2025” w brzmieniu określonym w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Nakielskiego oraz Dyrektorowi Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Nakle nad Notecią.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Biuletynie Informacji Publicznej.

PRZEWODNICZĄCY RADY

ZBIGNIEW SABACIŃSKI

¹⁾ Zmiany ww. ustawy zostały ogłoszone w: Dz. U. 2021r. poz. 1038

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 35a ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 2021 r. poz. 573 t.j.) do zadań powiatu należy opracowywanie i realizacja zadań zgodnych z powiatową strategią dotyczącą rozwiązywania problemów społecznych, realizacja powiatowych programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji społecznej, rehabilitacji zawodowej i zatrudniania oraz przestrzegania praw osób niepełnosprawnych.

Powiatowy Programu Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych na terenie Powiatu Nakielskiego na lata 2022-2025 wyznacza kierunki działań z zakresu polityki społecznej powiatu, które mają służyć podniesieniu jakości życia osób niepełnosprawnych i polepszeniu ich funkcjonowania w środowisku. Realizacja celów zawartych w Programie ma przyczynić się do integracji i wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i pełnosprawnych tj. stworzyć możliwie najlepsze warunki do uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społecznym i zawodowym.

Program został pozytywnie zaopiniowany przez Powiatową Społeczną Radę ds. Osób Niepełnosprawnych w Nakle nad Notecią.

PRZEWODNICZĄCY RADY
Zbigniew Sabaciński
Zbigniew Sabaciński

Załącznik
do uchwały Nr XXXIV/246/2021
Rady Powiatu Nakielskiego
z dnia 27 października 2021 r.
w sprawie przyjęcia „Powiatowego Programu
Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych
na terenie Powiatu Nakielskiego na lata 2022-2025”

**POWIATOWY PROGRAM DZIAŁAŃ
NA RZECZ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH
NA TERENIE POWIATU NAKIELSKIEGO
NA LATA 2022-2025**

SPIS TREŚCI:

1. Wstęp	3
2. Podstawy prawne	4
3. Diagnoza zjawiska niepełnosprawności dla Powiatu Nakielskiego	5
4. Prawa osób niepełnosprawnych i ich przestrzeganie.....	12
5. Przygotowanie oraz wprowadzenie osoby niepełnosprawnej na rynek pracy	13
5.1 Rehabilitacja zawodowa i zatrudnianie	14
5.2 Rehabilitacja społeczna.....	17
6. Dofinansowania osób niepełnosprawnych formą wsparcia	17
6.1 Dofinansowanie funkcjonowania warsztatu terapii zajęciowej	19
6.2 Dofinansowanie uczestnictwa osób niepełnosprawnych i ich opiekunów w turnusie rehabilitacyjnym	20
6.3 Dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze	22
6.4 Dofinansowanie do likwidacji barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się	24
6.5 Dofinansowanie sportu, kultury, turystyki i rekreacji osób niepełnosprawnych	25
7. Pilotażowy Program „Aktywny samorząd”	26
7.1 Pomoc i opieka specjalistyczna dla osób niepełnosprawnych na terenie powiatu	31
8. Analiza SWOT	37
9. Cel główny i cele szczegółowe Programu, adresaci.....	38
10. Harmonogram działań Programu i jego finansowanie.....	42
11. Monitoring i ewaluacja	45
12. Podsumowanie	46

1. WSTĘP

Niepełnosprawność to ważny i złożony problem społeczny. Dlatego też wiele samorządów, organizacji pozarządowych oraz różnych instytucji, działających na rzecz szeroko pojętej pomocy dla osób z niepełnosprawnością, w ciągu całego roku podejmuje szereg inicjatyw, których celem jest zwrócenie szczególnej uwagi na osoby z niepełnosprawnością, na wyzwania z jakimi muszą one się mierzyć w codziennym życiu. W działaniach tych położony jest nacisk na równość i tolerancję osób z niepełnosprawnością oraz walkę z krzywdzącymi stereotypami dotyczącymi tej, jakże licznej grupy mieszkańców naszego regionu. Niezależnie od miejsca i czasu należy mocno akcentować fakt, że osoby z niepełnosprawnością są wśród nas, są pełnoprawnymi mieszkańcami naszego kraju. Na przełomie ostatnich dekad obserwuje się znaczącą poprawę funkcjonowania osób z niepełnosprawnością w społeczeństwie. W świetle rozwoju polityki społecznej nastąpiła dostrzegalna zmiana w sposobie postrzegania osób z niepełnosprawnością w otoczeniu. Zaangażowanie różnych instytucji i organizacji działających na rzecz osób z niepełnosprawnością zaowocowało pogłębieniem świadomości społecznej oraz wzrostem wiedzy o prawach i potrzebach tych osób.

Problematyka osób z niepełnosprawnością, ze względu na skalę zajmuje istotne miejsce w polityce społecznej realizowanej na terenie Powiatu Nakielskiego. Dlatego też, działania Powiatu winny stanowić ważny element polityki społecznej. Nasz powiat zmierza do wspierania działań samopomocowych oraz inicjatyw społecznych mających na celu przewyższanie trudności związanych z integracją społeczną, zawodową osób z niepełnosprawnością. Powiatowy Program Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych na terenie Powiatu Nakielskiego na lata 2022–2025 jest dokumentem określającym i koordynującym działania w zakresie polityki społecznej Powiatu Nakielskiego, ukierunkowanym na rozwiązywanie problemów osób z niepełnosprawnością w zakresie rehabilitacji, a jego celem jest eliminowanie przeszkód, które utrudniają aktywny udział w życiu społecznym, zapobiegając marginalizacji i wykluczeniu społecznemu niepełnosprawnych mieszkańców naszego powiatu. Program przedstawia działania, które pozwolą osobom niepełnosprawnym na integrację ze społecznością lokalną, stworzą warunki do rehabilitacji społecznej, zawodowej, a także zapewnią poszanowanie praw osób z niepełnosprawnością.

Spośród wielu definicji pojęcia niepełnosprawności na uwagę zasługuje wypracowana przez Światową Organizację Zdrowia, zgodnie z którą do osób z niepełnosprawnością zalicza się osoby z długotrwałą obniżoną sprawnością fizyczną, umysłową, intelektualną lub sensoryczną, która w interakcji z różnymi barierami może ograniczyć ich pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym na równych zasadach z innymi obywatelami.

Ze względu na przysługujące osobom z niepełnosprawnością różnego rodzaju świadczenia, niezwykle ważnym jest orzekanie o niepełnosprawności. Odrębne orzecznictwa stosowane są przez różne instytucje:

- 1) orzecznictwo do celów rentowych (orzecznicy ZUS) oraz krajowe komisje lekarskie ZUS,
- 2) Rolnicy i ich rodziny podlegają lekarzom orzecznikom KRUS,
- 3) Służby mundurowe- komisjom lekarskim MON lub MSWiA,
- 4) orzecznictwo do celów pozarentowych (zdrowotnych) stosują Powiatowe Zespoły ds. Orzekania o Niepełnosprawności.

2. PODSTAWY PRAWNE

Opracowanie i realizacja powiatowego programu działań na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji społecznej, rehabilitacji zawodowej i zatrudniania oraz przestrzegania praw osób niepełnosprawnych wynika z art. 35a ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych¹ (Dz.U.2021r. poz. 573 t.j.).

Powiatowy Program Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych na terenie Powiatu Nakielskiego na lata 2022 – 2025, będący niejako dopełnieniem obowiązku ustawowego powstał w celu wyznaczenia pewnych działań, które będą podejmowane dla środowiska osób niepełnosprawnych w najbliższych latach. Program został opracowany zgodnie ze Strategią Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Nakielskim na lata 2021 – 2026.

Sytuację osób niepełnosprawnych reguluje wiele aktów prawa międzynarodowego, krajowego i lokalnego. Ponadto prawa wskazanej grupy beneficjentów są przedmiotem uwagi organizacji międzynarodowych w tym Organizacji Narodów Zjednoczonych. Na potrzeby opracowania Programu odniesiono się głównie do aktów prawnych, tj.:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r. (Dz. U. 1997r. nr 78 poz. 483 ze zm.),
2. ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997r. (Dz.U.2021r. poz. 573 t.j.),
3. ustawa z 12 marca 2004r. o pomocy społecznej (Dz.U.2020r. poz.1876 ze zm.),
4. ustawa z 20 kwietnia 2004r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U.2020r. poz. 1409 ze zm.),
5. ustawa z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U.2020r. poz. 1057 ze zm.),

¹ ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U.2021r. poz. 573 t. j.)

6. uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (M. P. 1997 Nr 50, poz. 475),

7. Uchwała nr XXV/200/2020 Rady Powiatu Nakielskiego z dnia 16 grudnia 2020r. w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Nakielskim na lata 2021-2026”.

Zagadnienia rozpatrywane w Programie mogą wymagać szerszego kontekstu prawnego, stąd konieczne będzie odwołanie się do innych ustaw i aktów prawnych na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym oraz europejskim.

3. DIAGNOZA ZJAWISKA NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI DLA POWIATU NAKIELSKIEGO

Szczególną grupę beneficjentów, którym przysługuje prawo do pomocy społecznej stanowią osoby niepełnosprawne i ich rodziny². W krajach Unii Europejskiej nie ma jednej definicji niepełnosprawności; często nawet w jednym kraju używa się kilku różnych. Każdy kraj Unii ma również własny system orzekania o niepełnosprawności.

Medyczny model niepełnosprawności

Jest on podstawą funkcjonowania służb społecznych na rzecz osób niepełnosprawnych w wielu współczesnych społeczeństwach oraz w poszczególnych sektorach życia społecznego. W modelu medycznym niepełnosprawność jest traktowana jako „stan”, który wymaga odpowiedniego „leczenia”. Niepełnosprawność jest porównywana z chorobą, ponieważ wywołują ją czynniki genetyczne, teratogeny i patogeny, na które medycyna potrafi bezpośrednio oddziaływać. Niepełnosprawność jest powodowana również przez urazy i uszkodzenia mechaniczne. Osobom, których całkowite wyleczenie nie jest możliwe, model medyczny oferuje rehabilitację. Jej celem jest walka z nieodwracalnymi skutkami niepełnosprawności, na przykład takimi, jak brak jakiegoś narządu lub jego trwałe uszkodzenie. W modelu medycznym osobie niepełnosprawnej przypisywana jest rola chorego, choroba jest pokrewna dewiacji społecznej, ponieważ ogranicza lub uniemożliwia pełnienie ról społecznych. To z kolei prowadzi do zakłócenia normalnego funkcjonowania jednostki, obniża jej przydatność, sprawność i ekonomiczną wydajność. Niepełnosprawność to problem w cieple danej osoby, który może być rozwiązany wyłącznie poprzez działanie specjalistów. Natomiast, konsekwencje niepełnosprawności w obszarze doświadczeń osobistych i funkcjonowaniu społecznym niepełnosprawna osoba musi przezwyciężyć sama albo szukać pomocy poza systemem opieki zdrowotnej. W modelu medycznym zjawisko niepełnosprawności jest zobiektywizowane – podlega

² art. 7 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U.2020r. poz.1876 ze zm.)

pomiarowi, standaryzacji i klasyfikacji. Dzięki temu możliwe jest porównywanie sytuacji osób z różnymi niepełnosprawnościami, a także empiryczne weryfikowanie skuteczności stosowanych metod pomocy.

Geneza i istota społecznego modelu niepełnosprawności

Kluczowym elementem społecznego modelu niepełnosprawności jest rozróżnienie między fizycznym upośledzeniem a niepełnosprawnością rozumianą jako rezultat opresyjnego traktowania przez otoczenie społeczne. W modelu medycznym niepełnosprawność jest traktowana jako biologicznie zdeterminowana wada, natomiast w modelu społecznym – jako rezultat funkcjonowania barier społecznych, jest konsekwencją niedostosowania warunków życia społecznego do potrzeb wszystkich obywateli. Według założeń modelu społecznego, jednostkowe problemy stają się problemami społecznymi i tylko jako takie mogą być rozwiązywane. Zgodnie z założeniami społecznego modelu niepełnosprawności, ani uszkodzenie ciała, ani występowanie ograniczenia funkcjonalnego nie może być podstawą uznania osoby za niepełnosprawną. Osoba staje się niepełnosprawną wówczas, kiedy jej uczestnictwo w życiu społeczności okazuje się niemożliwe lub bardzo ograniczone. Dzieje się tak z powodu bariery fizycznej, czyli przeszkody – w poruszaniu się, dostępie do budynków, korzystaniu ze środków transportu itp. oraz bariery społecznej wynikającej ze stereotypów osób niepełnosprawnych i prowadzące do ich stygmatyzacji. Przełomowość społecznego modelu niepełnosprawności, w porównaniu z modelem medycznym, polegała na przyjęciu diametralnie odmiennej perspektywy: obiektem zmian i dostosowań nie powinny być osoby niepełnosprawne, ale warunki w których żyją – ich otoczenie materialne i społeczne. Warunki te powinny zostać dostosowane do potrzeb niepełnosprawnych osób tak, aby pozwalały im żyć w sposób, który w danym społeczeństwie jest uznawany za właściwy i godny. Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych wskazuje, że niepełnosprawność oznacza trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy³.

W Polsce obowiązują dwa rodzaje orzecznictwa, regulowane odrębnymi ustawami i prowadzone przez różne instytucje:

- orzecznictwo do celów rentowych. Jest prowadzone przez lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Komisje Lekarskie Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego /KRUS/, komisje lekarskie podległe MON i MSWiA.
- orzecznictwo do celów pozarentowych. Jest prowadzone przez Zespoły do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności.

³ ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U.2021r. poz. 573 t.j.)

SCHEMAT RÓWNOWAŻNYCH ORZECZEŃ O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

(dotyczy osób w wieku 16 lat i więcej)

Lp.	RODZAJ ORZECZENIA					
	Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności	Orzeczenie o niezdolności do pracy	Orzeczenie o grupie inwalidztwa		Orzeczenie o długiej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym	Orzeczenie o celowości przekwalifikowania zawodowego
	wydane przez					
	powiatowy, wojewódzki zespół ds. orzekania o niepełnosprawności na podstawie przepisów obowiązujących od 01.09.1997	lekarza orzecznika ZUS– na podstawie przepisów obowiązujących od 01.09.1997	komisję lekarską ds. inwalidztwa i zatrudnienia ZUS – na podstawie przepisów obowiązujących przed 01.09.1997	komisję lekarską podległą MON lub MSWiA – na podstawie odrębnych przepisów dotyczących niezdolności do służby	lekarza rzeczoznawcę KRUS albo komisję lekarską KRUS	lekarza orzecznika ZUS – na podstawie przepisów obowiązujących od 01.09.1997
			Dotyczy tylko orzeczeń wydanych przed 01.01.1998 – orzeczenie wydane po 01.01.1998 r. nie jest podstawą do zaliczenia osoby, której orzeczenie dotyczy, do osób niepełnosprawnych			
1	znaczny stopień niepełnosprawności	orzeczenie o niezdolności do samodzielnej egzystencji lub o całkowitej niezdolności do pracy w połączeniu z orzeczeniem o niezdolności do samodzielnej egzystencji	I grupa inwalidzka	I grupa inwalidzka	orzeczenie o długotrwałej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym oraz uprawnienie do zasiłku pielęgnacyjnego	X
2	umiarkowany stopień niepełnosprawności	orzeczenie o całkowitej niezdolności do pracy (bez orzeczenia o niezdolności do samodzielnej egzystencji)	II grupa inwalidzka	II grupa inwalidzka	X	X
3	lekki stopień niepełnosprawności	orzeczenie o częściowej niezdolności do pracy	III grupa inwalidzka	III grupa inwalidzka	orzeczenie o długotrwałej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym (bez uprawnienia do zasiłku pielęgnacyjnego)	orzeczenie o celowości przekwalifikowania zawodowego

Orzeczenia o stopniu niepełnosprawności przyznawane są w Polsce osobom powyżej 16 roku życia. We wcześniejszych latach życia orzeka się o niepełnosprawności bez określania jej stopnia, na podstawie oceny, czy sprawność fizyczna lub psychiczna jest ograniczona na okres dłuższy niż 12 miesięcy i spowodowana wadą wrodzoną, długotrwałą chorobą lub uszkodzeniem organizmu. Jeśli okoliczności te są potwierdzone, występuje niezdolność do zaspokajania podstawowych funkcji życiowych, takich jak samodzielne poruszanie się, komunikowanie z otoczeniem oraz stwierdza się konieczność zapewnienia całkowitej opieki lub pomocy w funkcjonowaniu przewyższającej wsparcie

konieczne dla osoby w danym wieku, a także wymagane są systematyczne zabiegi lecznicze i rehabilitacja, wówczas orzeka się o niepełnosprawności.

Wyróżnia się trzy stopnie niepełnosprawności:

Znaczny stopień - do znacznego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji.

Umiarkowany stopień - do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych.

Lekki stopień - do lekkiego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną, lub mająca ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne.

Tabela 1. Liczba złożonych wniosków i wydanych orzeczeń o stopniu niepełnosprawności.

rok	Liczba przyjętych wniosków o wydanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności dla osób powyżej 16 r. ż.	Liczba wydanych orzeczeń dla osób powyżej 16 r. ż.	Liczba przyjętych wniosków o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności dla dzieci poniżej 16 r. ż.	Liczba wydanych orzeczeń dla osób poniżej 16 r. ż.
2018	1930	1849	445	440
2019	2034	1917	386	364
2020	1547	1546	303	301

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Nakle nad Notecią.

W ramach pozycji: liczba wydanych orzeczeń dla osób powyżej 16 r. ż., nie wlicza się orzeczeń o niezaliczeniu do osób niepełnosprawnych, odmowy ustalenia stopnia niepełnosprawności oraz orzeczenia o wskazaniach do ulg i uprawnień tzw. „przekładki”. W ramach pozycji: liczba wydanych orzeczeń dla osób poniżej 16 r. ż., nie wlicza się orzeczeń o niezaliczeniu dzieci do niepełnosprawnych.

Tabela 2. Liczba orzeczeń o stopniu niepełnosprawności według stopnia niepełnosprawności (stan na 31 grudnia danego roku).

stopień niepełnosprawności	2018	2019	2020
	liczba orzeczeń	liczba orzeczeń	liczba orzeczeń
znaczny	497	578	408
umiarkowany	849	925	740
lekki	416	358	343
Razem	1762	1861	1491

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Nakle nad Notecią.

W powyższym zestawieniu można zaobserwować tendencję spadkową liczby osób z lekkim stopniem niepełnosprawności, przy czym wzrosła w roku 2019 liczba wydanych orzeczeń z umiarkowanym i znacznym stopniem niepełnosprawności.

Tabela 3. Liczba orzeczeń o stopniu niepełnosprawności według wieku.

wiek	2018	2019	2020
	liczba orzeczeń	liczba orzeczeń	liczba orzeczeń
16-25	138	122	116
26-40	179	172	143
41-59	628	634	520
60 lat i więcej	817	933	712
Razem	1762	1861	1491

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Nakle nad Notecią.

Z powyższych danych wynika, iż najwięcej orzeczeń zostało wydanych dla osób w grupie wiekowej powyżej sześćdziesiątego roku życia oraz osób pomiędzy 41 a 59 rokiem życia. Może to też sugerować, iż niepełnosprawność nasila się wraz z wiekiem. Natomiast patrząc na całościowe zestawienie, nie można wyróżnić żadnej grupy, która szczególnie wykazywałaby tendencję rosnącą w stosunku do ogółu orzeczeń.

Tabela 4. Liczba orzeczeń o stopniu niepełnosprawności według płci.

płeć	2018	2019	2020
	liczba orzeczeń	liczba orzeczeń	liczba orzeczeń
kobiety	903	962	741
mężczyźni	859	899	750
Razem	1762	1861	1491

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Nakle nad Notecią.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności orzeczenie może zawierać od jednego do trzech symboli przyczyny niepełnosprawności, które są oznaczone w następujący sposób:

- 1) 01-U - upośledzenie umysłowe;
- 2) 02-P - choroby psychiczne;
- 3) 03-L - zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu;
- 4) 04-O - choroby narządu wzroku;
- 5) 05-R - upośledzenie narządu ruchu;
- 6) 06-E - epilepsja;
- 7) 07-S - choroby układu oddechowego i krążenia;
- 8) 08-T - choroby układu pokarmowego;
- 9) 09-M - choroby układu moczowo-płciowego;
- 10) 10-N - choroby neurologiczne;
- 11) 11-I - inne, w tym schorzenia: endokrynologiczne, metaboliczne, zaburzenia enzymatyczne, choroby zakaźne i odzwierzęce, zeszpecenia, choroby układu krwiotwórczego;
- 12) 12-C - całościowe zaburzenia rozwojowe.

Tabela 5. Liczba orzeczeń o stopniu niepełnosprawności z danym symbolem przyczyny niepełnosprawności według stopnia niepełnosprawności.

Symbol przyczyny niepełnosprawności	2018			2019			2020		
	znaczny	umiarkowany	lekki	znaczny	umiarkowany	lekki	znaczny	umiarkowany	lekki
01 – U	25	28	0	11	25	1	14	16	1
02 – P	81	183	89	84	157	77	67	155	61
03 – L	10	34	39	15	61	24	17	26	29
04 – O	17	13	5	16	24	6	12	18	7
05 – R	142	384	168	203	422	144	111	275	157
06 – E	4	17	9	3	14	10	4	11	2
07 – S	85	92	56	92	105	57	75	111	50
08 – T	33	12	8	28	20	7	24	27	6
09 – M	34	20	7	27	34	8	33	40	10
10 – N	37	28	19	46	32	8	34	31	8
11 – I	29	35	16	46	26	14	14	14	12
12 – C	0	3	0	7	5	2	3	16	0
Razem:	1762			1846			1491		

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Nakle nad Notecią.

Na podstawie wskazanych danych Powiatowy Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Nakle nad Notecią w latach 2018 – 2020 łącznie wydał 5099 orzeczeń o stopniu niepełnosprawności z uwzględnieniem przyczyny niepełnosprawności (wartość liczona narastająco według stanu na ostatni dzień roku). We wskazanym okresie najliczniejszą grupę wydanych dokumentów stanowią orzeczenia o stopniu niepełnosprawności z kodem 05-R (upośledzenie narządu ruchu), 07-S (choroby układu oddechowego i krążenia) oraz 02-P (choroby psychiczne). Najmniej liczny zbiór stanowią orzeczenia o stopniu niepełnosprawności z symbolem 12-C (całościowe zaburzenia rozwojowe) oraz 06-E (epilepsja).

Tabela 6. Liczba orzeczeń o niepełnosprawności według wieku.

wiek	2018	2019	2020
	liczba orzeczeń	liczba orzeczeń	liczba orzeczeń
do 3 lat	96	68	59
4-7	96	79	66
8-16	221	197	163
Razem	413	344	288

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Nakle nad Notecią.

W stosunku do osób do 16 roku życia wydano najwięcej orzeczeń dla grupy w wieku 8 - 16 lat, która stanowiła prawie połowę dokumentów. Następnie dla osób w przedziale wiekowym do 3 lat i 4 - 7 lat. Co do całkowitej liczby wydanych orzeczeń w okresie od 2018r. do 2020r. zauważamy zmniejszającą się liczbę wydanych dokumentów, co może też być związane z trwającą od roku 2020 pandemią i brakiem konieczności składania wniosków.

Tabela 7. Liczba orzeczeń o niepełnosprawności według płci.

płeć	2018	2019	2020
	liczba orzeczeń	liczba orzeczeń	liczba orzeczeń
dziewczęta	150	126	110
chłopcy	263	218	178
Razem	413	344	288

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowego Zespołu do spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Nakle nad Notecią.

Liczba wydanych orzeczeń o niepełnosprawności z uwzględnieniem przyczyny niepełnosprawności w latach 2018 – 2020 wynosiła 1045, przy czym większa ich liczba była u płci męskiej.

Tabela 8. Liczba orzeczeń o niepełnosprawności ze względu na symbol przyczyny niepełnosprawności.

Symbol przyczyny niepełnosprawności	2018	2019	2020
	liczba orzeczeń	liczba orzeczeń	liczba orzeczeń
01 – U	26	17	14
02 – P	31	30	32
03 – L	43	25	21
04 – O	31	17	19
05 – R	43	34	23
06 – E	15	9	10
07 - S	96	80	57
08 – T	11	8	8
09 – M	16	7	7
10 – N	17	12	6
11 – I	35	30	36
12 - C	49	75	55
Razem:	413	344	288

Źródło: Dane Powiatowego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Nakle nad Notecią.

Na przestrzeni wskazanych lat najwięcej orzeczeń zostało wydanych dla dzieci ze względu na choroby układu oddechowego i krążenia (07-S) i inne, w tym schorzenia: endokrynologiczne, metaboliczne, zaburzenia enzymatyczne, choroby zakaźne i odzwierzęce, zeszpecenia, choroby układu krwiotwórczego (11-I). Najmniejszą grupę stanowią orzeczenia z kodem 08-T (choroby układu pokarmowego) i 06-E (epilepsja) oraz choroby układu moczowo-płciowego (09-M).

4. PRAWA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH I ICH PRZESTRZEGANIE

Prawa osób niepełnosprawnych gwarantowane są w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.). Zapewnia ona prawo do niedyskryminacji stanowiąc, że nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny (art. 32 pkt 2.). Ustawa zasadnicza nakłada też na władze publiczne obowiązek zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej osobom niepełnosprawnym, a także obowiązek pomocy tym osobom w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej ⁴.

Sejm uchwalił 1 sierpnia 1997 r. Kartę Praw Osób Niepełnosprawnych ⁵. W dokumencie tym, poza zdefiniowaniem prawa osób niepełnosprawnych do niezależnego i samodzielnego, aktywnego i wolnego od przejawów dyskryminacji życia, zawarto również katalog dziesięciu praw, wskazując tym samym najważniejsze obszary, w których niezbędne są intensywne działania. Dokument podkreśla, że

⁴ <http://niepelnosprawni.gov.pl/uprawnienia-osob-niepelnosprawnych>

⁵ UCHWAŁA SEJMU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ z dnia 1 sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (M.P. z 13.08.1997 r. Nr 50 poz. 475)

osoby niepełnosprawne mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji.

Osoby niepełnosprawne mogą jednak w praktyce napotykać na trudności w korzystaniu z niektórych praw – w związku ze swymi ułomnościami. Rzeczywiste zagwarantowanie praw człowieka wymaga zatem stworzenia mechanizmów wyrównania szans osób niepełnosprawnych i stworzenia im warunków do korzystania w pełni z praw przysługujących wszystkim obywatelom.

Szczegółowemu uregulowaniu pomocy dla osób niepełnosprawnych w Polsce służy ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Ustawa stanowi, że rehabilitacja osób niepełnosprawnych oznacza zespół działań (organizacyjnych, leczniczych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych, społecznych) zmierzających od osiągnięcia, przy współudziale tych osób, możliwie najwyższego poziomu ich funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej. Rehabilitacja zawodowa ma na celu ułatwienie osobom niepełnosprawnym uzyskania i utrzymania zatrudnienia (służą temu: szkolnictwo zawodowe, poradnictwo i pośrednictwo pracy). Natomiast rehabilitacja społeczna służy temu, by osobom niepełnosprawnym umożliwić pełne uczestnictwo w życiu społecznym.

Instytucje, organizacje i jednostki działające na rzecz osób niepełnosprawnych na terenie Powiatu Nakielskiego realizując zadania (w tym statutowe, zlecone) odnoszą się do przestrzegania praw osób niepełnosprawnych zagwarantowanych prawem.

5. PRZYGOTOWANIE ORAZ WPROWADZENIE OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ NA RYNEK PRACY

Rehabilitacja osób niepełnosprawnych oznacza zespół działań, w szczególności organizacyjnych, leczniczych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych i społecznych, zmierzających do osiągnięcia, przy aktywnym uczestnictwie tych osób, możliwie najwyższego poziomu ich funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej⁶.

Nadrzędnym celem rehabilitacji osób niepełnosprawnych jest normalizacja ich życia. Określa się ją jako proces stwarzania lub przywracania do sytuacji życiowej uważanej za normalną dla człowieka żyjącego w określonej społeczności. Wiąże się to ze stwarzaniem lub przywracaniem osobom niepełnosprawnym warunków do samodzielnego i niezależnego funkcjonowania w swoim środowisku fizycznym, zawodowym i społecznym oraz do uzyskania odpowiedniej jakości życia i możliwie pełnej integracji w swojej społeczności lokalnej.

Z uwagi na fakt, że niepełnosprawność jest stanem, który może prowadzić do wykluczenia społecznego, ważne jest aktywne i skuteczne wspieranie osób niepełnosprawnych w różnych sferach

⁶ art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U.2021r. poz. 573 t.j.)

życia. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Nakle nad Notecią obejmuje pomocą osoby niepełnosprawne i ich rodziny w zakresie rehabilitacji społecznej. Natomiast wsparcie w zakresie rehabilitacji zawodowej oferuje Powiatowy Urząd Pracy w Nakle nad Notecią.

Tabela 9. Wartość środków na rehabilitację osób niepełnosprawnych w powiecie nakielskim.

REHABILITACJA ZAWODOWA I SPOŁECZNA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH			
wyszczególnienie	2018	2019	2020
Ogólna kwota dofinansowania (PFRON, środki własne powiatu)	19 100,00 zł	52 000,00 zł	48 500,00 zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Nakle nad Notecią.

5.1 REHABILITACJA ZAWODOWA I ZATRUDNIENIE

Zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej są realizowane przez powiatowe urzędy pracy. Ma ona na celu ułatwienie osobie niepełnosprawnej uzyskanie i utrzymanie odpowiedniego zatrudnienia i awansu zawodowego przez umożliwienie jej korzystania z poradnictwa zawodowego, szkolenia zawodowego i pośrednictwa pracy⁷.

Powiatowy Urząd Pracy w Nakle nad Notecią, działając w oparciu o przepisy ustawy z dnia 20 kwietnia 2004r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, realizuje zadania zmierzające do aktywizacji osób bezrobotnych zamieszkałych na terenie Powiatu Nakielskiego. Instytucja oferuje wsparcie poprzez różne formy aktywizacji, w tym: giełdy pracy, targi pracy, staże, przygotowanie zawodowe dorosłych, prace interwencyjne, roboty publiczne, prace społecznie użyteczne, środki na podjęcie działalności gospodarczej, porady grupowe, zajęcia aktywizacyjne, grupowe informacje zawodowe i spotkania informacyjne.

Tabela 10. Aktywizacja osób niepełnosprawnych zarejestrowanych jako bezrobotne.

wyszczególnienie	2018	2019	2020
prace interwencyjne	0	1	1
roboty publiczne	8	4	5
prace społecznie użyteczne	6	3	7
staże	10	12	6
przygotowanie zawodowe	0	0	0
szkolenia	2	0	1

⁷ art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U.2021r. poz. 573 t.j.)

podjęcie działalności gospodarczej	3	2	1
zatrudnienie w ramach doposażenia stanowiska pracy	3	3	1
podjęcie pracy w ramach bonu zatrudnieniowego	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Nakle nad Notecią.

Poniżej przedstawiono dane dotyczące bezrobotnych osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w latach 2018-2020 w Powiatowym Urzędzie Pracy w Nakle nad Notecią.

Tabela 11. Osoby niepełnosprawne bezrobotne według wykształcenia.

POZIOM WYKSZTAŁCENIA	2018		2019		2020	
	Bezrobotni ogółem	w tym osoby niepełnosprawne	Bezrobotni ogółem	w tym osoby niepełnosprawne	Bezrobotni ogółem	w tym osoby niepełnosprawne
wyższe	225	8	203	9	230	11
policealne i średnie zawodowe	618	28	513	18	664	18
średnie ogólnokształcące	312	11	302	16	353	10
zasadnicze zawodowe	1090	59	967	54	1218	50
gimnazjalne i poniżej	1045	64	961	48	1153	46

Źródło: Dane Powiatowego Urzędu Pracy w Nakle nad Notecią.

Tabela 12. Osoby niepełnosprawne bezrobotne według wieku.

WIEK	2018		2019		2020	
	Bezrobotni ogółem	w tym osoby niepełnosprawne	Bezrobotni ogółem	w tym osoby niepełnosprawne	Bezrobotni ogółem	w tym osoby niepełnosprawne
18 - 24 lata	465	5	410	9	526	9
25 - 34 lata	1012	21	882	18	1047	16
35 - 44 lata	757	37	669	40	844	29
45 - 54 lata	573	63	547	46	679	48
55 - 59 lat	323	32	286	20	339	21
60 - 64 lata	160	12	155	12	183	12

Źródło: Dane Powiatowego Urzędu Pracy w Nakle nad Notecią.

Osoby niepełnosprawne, które ze względu na naruszenie sprawności organizmu nie mogą podjąć zatrudnienia na otwartym rynku pracy mogą znaleźć pracę m.in. w zakładach aktywności zawodowej.

Zakład aktywności zawodowej jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo jednostką tworzoną w celu zatrudnienia osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności i osób zaliczonych do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, u których

stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną. Podmiotem uprawnionym do utworzenia zakładu aktywności zawodowej jest np. powiat, gmina, fundacja, stowarzyszenie, inna organizacja społeczna, której statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych.

Warunki jakie musi spełnić organizator w celu uzyskania statusu zakładu aktywności zawodowej:

- zatrudnianie co najmniej 70 % osób niepełnosprawnych (stan zatrudnienia w zakładach aktywności zawodowej ustala się w osobach), w szczególności skierowanych do pracy przez powiatowe urzędy pracy:

- zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności,
- zaliczonych do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną, w tym osób, w stosunku do których rada programowa warsztatów terapii zajęciowej zajęła stanowisko uzasadniające podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej. Jednakże stan zatrudnienia osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności nie może być wyższy niż 35% ogółu zatrudnionych,
- przystosowanie obiektów i pomieszczeń użytkowanych przez zakład aktywności zawodowej do przepisów i zasad bezpieczeństwa i higieny pracy. Ważnym elementem jest także uwzględnienie potrzeb zatrudnionych w zakładzie osób niepełnosprawnych w zakresie przystosowania ich stanowisk pracy oraz pomieszczeń higieniczno-sanitarnych (toalet, stołówek) i ciągów komunikacyjnych,
- zapewnienie doraźnej i specjalistycznej opieki medycznej, poradnictwa i usług rehabilitacyjnych,
- uzyskanie pozytywnej opinii starosty o potrzebie utworzenia zakładu aktywności zawodowej na danym terenie.

Wniosek o utworzenie zakładu aktywności zawodowej organizator składa do marszałka województwa, z którym również zawiera umowę o dofinansowanie ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych kosztów utworzenia i działania zakładu. Zawarcie umowy poprzedzone jest negocjacjami w przedmiocie warunków tej umowy oraz wysokości dofinansowania ze środków PFRON. Decyzję w sprawie przyznania statusu zakładu aktywności zawodowej, potwierdzającą spełnianie wszystkich warunków wydaje wojewoda.

Organizator zakładu aktywności zawodowej tworzy zakładowy fundusz aktywności, na który przeznacza:

- uzyskane dochody z prowadzonej działalności,
- środki pochodzące ze zwolnień z podatków lokalnych (rolnego, leśnego i od nieruchomości),
- środki pochodzące z nieodprowadzanych zaliczek na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych.

Zakładowy fundusz aktywności przeznaczany jest na zaspokajanie potrzeb osób niepełnosprawnych np. na zakup sprzętu i wyposażenia pomagającego osobie niepełnosprawnej w samodzielny życiu i uczestnictwie w życiu społecznym w lokalnym środowisku, pomoc w przygotowaniu, budowie, remoncie i wyposażeniu indywidualnych i zbiorowych form mieszkalnictwa chronionego dla osób niepełnosprawnych, a także na doksztalcanie, przekwalifikowanie i szkolenia itp.⁸

5.2 REHABILITACJA SPOŁECZNA

Rehabilitacja społeczna ma na celu umożliwienie osobom niepełnosprawnym uczestnictwo w życiu społecznym⁹.

Zadania z zakresu rehabilitacji społecznej finansowane są ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Na terenie Powiatu Nakielskiego wykonuje je Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Nakle nad Notecią, gdzie do najważniejszych z nich należą dofinansowania:

- uczestnictwa osób niepełnosprawnych i ich opiekunów w turnusach rehabilitacyjnych,
- sportu, kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych,
- zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze,
- likwidacji barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych, w związku z indywidualnymi potrzebami osób niepełnosprawnych,
- dofinansowanie kosztów tworzenia i działania warsztatów terapii zajęciowej.

Ponadto do podstawowych form aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych zalicza się uczestnictwo tych osób w:

- warsztatach terapii zajęciowej,
- turnusach rehabilitacyjnych¹⁰.

6. DOFINANSOWANIA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH FORMĄ WSPARCIA

Obecnie osoby niepełnosprawne, które chcą powrócić na rynek pracy lub wejść na niego po raz pierwszy są objęte szczególną ochroną. Istotne uregulowania w tym zakresie zawiera ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997r. Obowiązujące przepisy umożliwiają osobie niepełnosprawnej uzyskanie pomocy finansowej

⁸ art. 29 oraz 68 c ust. 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. 2021r. poz. 573 t.j.), art. 38 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 26 lipca 1991 roku o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz. U. z 2020 r. poz. 1426 ze zm.), rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie zakładów aktywności zawodowej (Dz.U. z dnia 24 lipca 2012 r. poz. 850 ze zm.).

⁹ art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. 2021r. poz. 573 t.j.)

¹⁰ art. 10 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. 2021r. poz. 573 t.j.)

w celu rozpoczęcia i prowadzenia działalności gospodarczej bądź dają jej szanse na skorzystanie ze wsparcia w ramach aktywnych instrumentów rynku pracy. W pierwszym przypadku osoba niepełnosprawna może pozyskać środki na:

- rozpoczęcie działalności gospodarczej;
- wniesienie wkładu pieniężnego niezbędnego do otwarcia spółdzielni socjalnej;
- dofinansowanie odsetek od kredytów zaciągniętych na prowadzenie działalności gospodarczej;
- refundację składek na ubezpieczenia społeczne.

Pierwsza z wymienionych form to dotacja z PFRON. Może ją pozyskać osoba niepełnosprawna, która jest zarejestrowana w urzędzie pracy jako osoba bezrobotna lub poszukująca pracy i niepozostająca w zatrudnieniu zakładając, że chce rozpocząć działalność gospodarczą, jeśli wcześniej nie korzystała z bezzwrotnych środków publicznych.

Drugą formą pomocy jest współfinansowanie osobie niepełnosprawnej wkładu pieniężnego niezbędnego do otwarcia spółdzielni socjalnej. Osoba niepełnosprawna, o której mowa w art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, może otrzymać ze środków Funduszu jednorazowo środki na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo na podjęcie działalności w formie spółdzielni socjalnej na jednego członka założyciela spółdzielni oraz na jednego członka przystępującego do spółdzielni socjalnej po jej założeniu, w wysokości określonej w umowie zawartej ze starostą, nie wyższej niż sześciokrotność przeciętnego wynagrodzenia, w przypadku zobowiązania do prowadzenia działalności gospodarczej, rolniczej lub członkostwa w spółdzielni socjalnej nieprzerwanie przez okres co najmniej 12 miesięcy, wynoszącej od sześciokrotności do piętnastokrotności przeciętnego wynagrodzenia, w przypadku zobowiązania do prowadzenia działalności gospodarczej, rolniczej lub członkostwa w spółdzielni socjalnej nieprzerwanie przez okres co najmniej 24 miesięcy (jeżeli nie otrzymała bezzwrotnych środków publicznych na ten cel). Osoba niepełnosprawna, która otrzymała jednorazowo środki na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo na podjęcie działalności w formie spółdzielni socjalnej jest obowiązana do zwrotu otrzymanych środków wraz z odsetkami, w wysokości określonej jak dla zaległości podatkowych, jeżeli z przyczyn leżących po jej stronie zostały naruszone warunki umowy ze starostą.

Trzecią formą pomocy dla osób niepełnosprawnych jest dofinansowanie do odsetek od kredytów zaciągniętych na kontynuowanie działalności gospodarczej albo prowadzenie własnego lub dzierżawionego gospodarstwa rolnego. Wnioskodawca może ubiegać się o dofinansowanie z PFRON w wysokości maksymalnej 50% oprocentowania kredytu bankowego zaciągniętego na kontynuowanie działalności. Wsparcie może otrzymać osoba już prowadząca działalność gospodarczą lub wydzierżawione bądź własne gospodarstwo rolne, jeśli nie korzystała ze środków na rozpoczęcie

działalności gospodarczej z PFRON lub urzędu pracy lub korzystała z pożyczki, która została spłacona bądź w całości umorzona.

Czwartą formą wsparcia niepełnosprawnych przedsiębiorców jest refundacja składek na powszechne ubezpieczenie społeczne. Z tej formy pomocy mogą korzystać wszyscy niepełnosprawni przedsiębiorcy, którzy składają do PFRON wnioski o udzielenie refundacji składki w terminie do ostatniego dnia miesiąca, w którym upłynął czas na opłacenie składek na ubezpieczenie społeczne. Fundusz finansuje osobie niepełnosprawnej prowadzącej działalność gospodarczą obowiązkowe składki na ubezpieczenie rentowe i emerytalne w kwocie odpowiadającej wysokości składki, zgodnie z podstawą wymiaru określoną w art. 18 ust. 8 oraz w art. 18a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych z dnia 13 października 1998 r. (Dz.U.2021r. poz. 423 ze zm.).

Ostatnią formą jest wsparcie niepełnosprawnych bezrobotnych lub poszukujących pracy za pomocą dostępnych aktywnych instrumentów rynku pracy. Szansą dla osób niepełnosprawnych jest zatem udział w następujących formach aktywizacji zawodowej:

- roboty publiczne,
- staże,
- przygotowanie zawodowe dorosłych,
- prace interwencyjne i prace społecznie użyteczne,
- pozyskanie środków na podjęcie działalności gospodarczej bądź na założenie lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej,
- szkolenia.

6.1 DOFINANSOWANIE FUNKCJONOWANIA WARSZTATU TERAPII ZAJĘCIOWEJ

Warsztat terapii zajęciowej oznacza wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówkę stwarzającą osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia. Realizacja wskazanego celu odbywa się przy zastosowaniu technik terapii zajęciowej, zmierzających do rozwijania:

- umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej,
- psychofizycznych sprawności oraz podstawowych i specjalistycznych umiejętności zawodowych, umożliwiających uczestnictwo w szkoleniu zawodowym albo podjęcie pracy¹¹.

Osoby niepełnosprawne są kierowane do warsztatów zgodnie ze wskazaniem zawartym w orzeczeniu o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności.

¹¹ art. 10a ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. 2021r. poz. 573 t.j.)

Warsztaty zapewniają swoim uczestnikom możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia, realizują różne formy rehabilitacji przy zastosowaniu technik terapii zajęciowej. Działania te służą przygotowaniu uczestników do aktywnego włączenia się w życie społeczne oraz podjęciu pracy zawodowej, rozwijają umiejętności nabyte, jak również wyposażają uczestnika w nowe umiejętności niezbędne do prowadzenia samodzielnego życia, podjęcia pracy lub nauki zawodu.

Na terenie powiatu działają 3 Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ):

- 1) WTZ w Paterku dla 30 uczestników, jednostką prowadzącą WTZ jest Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Oddział Powiatowy;
- 2) WTZ w Szubinie dla 35 uczestników, jednostką prowadzącą WTZ jest Liga Kobiet Polskich Kujawsko – Pomorski Oddział Wojewódzki w Bydgoszczy;
- 3) WTZ w Mroczy dla 30 uczestników, jednostką prowadzącą WTZ jest Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Kujawsko – Pomorski Oddział Regionalny w Bydgoszczy.

Koszty funkcjonowania warsztatów są pokrywane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz w 10 % z budżetu Powiatu Nakielskiego.

Tabela 13. Dofinansowanie kosztów działań warsztatów terapii zajęciowej.

Rok	Liczba uczestników	Kwota na 1 uczestnika – ze środków PFRON	Łączna kwota na wszystkich uczestników
2020	95	20.496,00 zł	1.947.120,00 zł
2019	95 (do 30.06.2019r. 85 uczestników, od 01.07.2019r. 95 uczestników)	18.096,00 zł	1.628.640,00 zł
2018	85	16.596,00 zł	1.410.422,58 zł

Źródło: dane PCPR Nakło nad Notecią.

6.2 DOFINANSOWANIE UCZESTNICTWA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH I ICH OPIEKUNÓW W TURNUSIE REHABILITACYJNYM

Turnus oznacza zorganizowaną formę aktywnej rehabilitacji połączonej z elementami wypoczynku, której celem jest ogólna poprawa psychofizycznej sprawności oraz rozwijanie umiejętności społecznych uczestników, między innymi przez nawiązywanie i rozwijanie kontaktów

społecznych, realizację i rozwijanie zainteresowań, a także przez udział w innych zajęciach przewidzianych programem turnusu¹².

Czas trwania turnusu wynosi co najmniej 14 dni. Osoby niepełnosprawne są kierowane do uczestnictwa w turnusie na wniosek lekarza, pod którego opieką się znajdują. Z dofinansowania do turnusu może skorzystać osoba niepełnosprawna, która posiada ważne orzeczenie o niepełnosprawności, stopniu niepełnosprawności, niezdolności do pracy, zaliczeniu do jednej z grup inwalidów, stałej lub długotrwałej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym wydanym przed 1 stycznia 1998r. W przypadku otrzymania niskich środków z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych ustala się pewne grupy, które mają pierwszeństwo w ubieganiu się o dofinansowanie do turnusu rehabilitacyjnego. Są to przede wszystkim osoby niepełnosprawne do 16 roku życia, osoby niepełnosprawne do 24 roku życia uczące się i niepracujące bez względu na stopień niepełnosprawności, osoby niepełnosprawne ze znacznym stopniem niepełnosprawności lub orzeczeniem równoważnym.

Tabela 14. Dofinansowanie uczestnictwa w turnusie rehabilitacyjnym.

Ilość uczestników dorosłych	Przekazana kwota dofinansowania dla dorosłych	Ilość uczestników dzieci (do 18 roku życia)	Przekazana kwota dofinansowania dla dzieci	Ilość opiekunów	Przekazana kwota dofinansowania dla opiekunów	Ogółem przekazana kwota dofinansowania	rok
78	89 164,00	30	36 364,00	47	38 000,00	163 528,00	2018
49	59 272,00	40	49 600,00	62	51 212,00	160 084,00	2019
42	52 445,00	20	26 588,00	28	24 840,00	103 873,00	2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Nakle nad Notecią.

¹² art. 10c ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. 2021r. poz. 573 t.j.)

6.3 DOFINANSOWANIE ZAOPATRZENIA W SPRZĘT REHABILITACYJNY, PRZEDMIOTY ORTOPEDYCZNE I ŚRODKI POMOCNICZE

O dofinansowanie ze środków Funduszu zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze mogą ubiegać się:

1) osoby niepełnosprawne stosownie do potrzeb wynikających z niepełnosprawności, jeżeli:

a) przeciętny miesięczny dochód, w rozumieniu przepisów o świadczeniach rodzinnych podzielony przez liczbę osób we wspólnym gospodarstwie domowym, obliczony za kwartał poprzedzający miesiąc złożenia wniosku, nie przekracza kwoty:

50 % przeciętnego wynagrodzenia na osobę we wspólnym gospodarstwie domowym;

65 % przeciętnego wynagrodzenia w przypadku osoby samotnej,

b) zachodzi potrzeba prowadzenia rehabilitacji w warunkach domowych przy użyciu tego sprzętu;

2) jeden raz w roku – osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, osoby prawne i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, jeżeli prowadzą działalność związaną z rehabilitacją przez okres co najmniej 2 lat przed dniem złożenia wniosku oraz udokumentują posiadanie środków własnych lub pozyskanych z innych źródeł na sfinansowanie przedsięwzięcia w wysokości nieobjętej dofinansowaniem ze środków Funduszu.

O dofinansowanie zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze mogą ubiegać się osoby niepełnosprawne, które uzyskały prawo refundacji do zakupu w/w przedmiotu/środka w ramach limitu z NFZ.

Wysokość dofinansowania zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny wynosi do 80 % kosztów zakupu sprzętu, nie więcej jednak niż do wysokości pięciokrotnego przeciętnego wynagrodzenia.

Osoba niepełnosprawna może otrzymać wsparcie finansowe ze środków Narodowego Funduszu Zdrowia na zakup przedmiotów ortopedycznych lub środków pomocniczych, jeżeli zgodnie z przepisami lekarz specjalista uzna, że pacjent musi korzystać z określonego przedmiotu ortopedycznego lub środka pomocniczego i wystawi na specjalnym formularzu na nazwisko pacjenta zlecenie na zaopatrzenie w wyrób medyczny będący przedmiotem ortopedycznym lub środkiem pomocniczym. Refundacja danego środka czy przedmiotu przysługuje na konkretny okres czasu i dopiero po jego upływie możliwe jest wystawienie przez lekarza kolejnego wniosku na następny wyrób medyczny. Narodowy Fundusz Zdrowia finansuje przedmioty ortopedyczne lub środki pomocnicze do wysokości limitu określonego w przepisach ministerstwa zdrowia. Jeśli cena przedmiotu jest wyższa niż cena określona limitem, oddział wojewódzki NFZ pokrywa koszt przedmiotu do wysokości limitu, a różnicę pomiędzy ceną brutto, a kwotą refundacji dopłaca pacjent. Sprzęt średniej i wysokiej jakości jest drogi i na jego zakup wiele osób niepełnosprawnych posiadających niskie

dochody nie może sobie pozwolić. Biorąc to pod uwagę oraz potrzebę zaopatrzenia osób niepełnosprawnych w sprzęt takiej jakości, dzięki której zostaną zminimalizowane skutki niepełnosprawności, określono w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych możliwość dodatkowego finansowego wsparcia osób niepełnosprawnych w zakupie przedmiotów ortopedycznych i środków pomocniczych. Zgodnie z powyższymi przepisami do zadań powiatu należy dofinansowanie zaopatrzenia osób niepełnosprawnych w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze przyznawane osobom niepełnosprawnym na podstawie odrębnych przepisów¹³.

Dofinansowanie udzielane jest na wniosek osoby niepełnosprawnej, do którego należy dołączyć między innymi:

- fakturę lub inny dokument potwierdzający zakup, wraz z potwierdzoną za zgodność, przez świadczeniodawcę realizującego zlecenie, kopią zrealizowanego zlecenia na zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze, albo
- kopię zlecenia potwierdzonego przez Narodowy Fundusz Zdrowia na zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze wraz z ofertą określającą cenę nabycia z wyodrębnioną kwotą opłacaną w ramach ubezpieczenia zdrowotnego i kwotą udziału własnego oraz termin realizacji zlecenia od momentu przyjęcia go do realizacji.

Wysokość dofinansowania zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze wynosi do 100% udziału własnego osoby niepełnosprawnej w limicie ceny ustalonym na podstawie odrębnych przepisów, jeżeli taki udział jest wymagany albo do 150% sumy kwoty limitu, wyznaczonego przez ministra właściwego do spraw zdrowia oraz wymaganego udziału własnego osoby niepełnosprawnej w zakupie tych przedmiotów i środków, jeżeli cena zakupu jest wyższa niż ustalony limit¹⁴.

¹³ Informacja o systemie zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze. Wsparcie finansowe i procedury postępowania, <http://niepelnosprawni.gov.pl/art.9.informacja-o-systemie-zaopatrzenia-w-przedmioty-ortopedyczne-i-srodki-pomocnicze-wsparcie-finansowe-i-procedury-postepowania>

¹⁴ §13 ust. 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 czerwca 2002r. w sprawie określenia rodzajów zadań powiatów, które mogą być finansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. 2015r. poz. 926 ze zm.)

Tabela 15. Dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze.

Rok	Liczba przekazanych dofinansowań	Przekazana kwota dofinansowania
2020	691	643.583,00 zł
2019	614	486.123,20zł
2018	668	458.066,00 zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Nakle nad Notecią.

Z uzyskanych danych wynika, iż liczba przekazanych dofinansowań w roku 2019 była znacznie niższa niż w roku uprzednim oraz w roku kolejnym, mimo, iż przekazana kwota dofinansowania wyniosła przeszło czterysta osiemdziesiąt sześć tysięcy zł. W roku 2020 liczba przekazanych dofinansowań wyniosła 691, gdzie przekazano kwotę dofinansowania równą sześćset czterdzieści trzy tysiące pięćset osiemdziesiąt trzy zł.

6.4 DOFINANSOWANIE DO LIKWIDACJI BARIER ARCHITEKTONICZNYCH, TECHNICZNYCH I W KOMUNIKOWANIU SIĘ

O dofinansowanie ze środków Funduszu zadań, jeżeli ich realizacja umożliwi lub w znacznym stopniu ułatwi osobie niepełnosprawnej wykonywanie podstawowych, codziennych czynności lub kontaktów z otoczeniem, można ubiegać się:

- o likwidację barier architektonicznych – osoby niepełnosprawne, które mają trudności w poruszaniu się, jeżeli są właścicielami nieruchomości lub użytkownikami wieczystymi nieruchomości albo posiadają zgodę właściciela lokalu lub budynku mieszkalnego, w którym stale zamieszkują;
- o likwidację barier w komunikowaniu się i technicznych – osoby niepełnosprawne, jeżeli jest to uzasadnione potrzebami wynikającymi z niepełnosprawności.

Na likwidację barier architektonicznych, w komunikowaniu się lub technicznych mogą ubiegać się osoby niepełnosprawne posiadające grupę inwalidzką lub orzeczony stopień niepełnosprawności (w przypadku osób do 16 roku życia orzeczenie o niepełnosprawności). Dofinansowanie ze środków PFRON może wynosić do 95 % kosztów realizacji przedsięwzięcia.

Tabela 16. Dofinansowanie likwidacji barier architektonicznych oraz technicznych i w komunikowaniu się.

Rok	Liczba złożonych wniosków	Liczba podpisanych umów	Liczba zrealizowanych umów	Przekazana kwota dofinansowania	Wskaźnik procentowy wykorzystanych środków
2018	94	53	52	164.199,00	100%
2019	78	49	49	169.877,80	99,45%
2020	74	37	37	111.282,00	92,73%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Nakle nad Notecią.

6.5 DOFINANSOWANIE SPORTU, KULTURY, TURYSTYKI I REKREACJI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

W Powiecie Nakielskim działa kilkanaście organizacji pozarządowych, które w swoich szeregach zrzeszają także osoby niepełnosprawne, zarówno dorosłe oraz dzieci i młodzież, z różnymi schorzeniami natury somatycznej i psychicznej. Prowadząc nieodpłatną działalność statutową współpracują z organami władzy publicznej, samorządami, kościołem, pracodawcami oraz środkami masowego przekazu oraz udzielają wsparcia samym zainteresowanym i ich rodzinom. Ponadto jednostki organizują spotkania edukacyjne z zakresu promocji zdrowia i wielu innych dziedzin życia, aktywizują do działania poprzez biwaki, turnusy rehabilitacyjne, wycieczki krajoznawczo-turystyczne, festyny, spotkania kulturalne, imprezy sportowe a także inicjują i wspierają działania charytatywne podejmowane przez inne podmioty na terenie Powiatu Nakielskiego. Działania te służą integracji ze środowiskiem lokalnym.

Osoby prawne i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, które prowadzą działalność na rzecz osób niepełnosprawnych przez co najmniej 2 lata przed dniem złożenia wniosku, udokumentują zapewnienie odpowiednich do potrzeb osób niepełnosprawnych warunków technicznych i lokalowych do realizacji zadania, udokumentują posiadanie środków własnych lub pozyskanych z innych źródeł na sfinansowanie przedsięwzięcia w wysokości nieobjętej dofinansowaniem ze środków Funduszu mogą ubiegać się o dofinansowanie ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych organizacji sportu, kultury, rekreacji i turystyki dla

osób niepełnosprawnych. Przy czym wysokość dofinansowania wynosi do 60% kosztów przedsięwzięcia¹⁵.

Tabela 17. Dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki.

Rok	Liczba podpisanych umów	Liczba zrealizowanych umów (przekazane dofinansowania)	Przekazana kwota dofinansowania	Wskaźnik procentowy wykorzystanych środków
2018	12	12	21.924,00	99,98%
2019	9	9	17.740,00	98,06%
2020	3	3	5.900,00	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Nakle nad Notecią.

O dofinansowania ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych sportu, kultury turystyki i rekreacji ubiegają się także szkoły i przedszkola, w których działają klasy integracyjne, gdzie w ramach otrzymanych środków organizują festyny, wycieczki, pikniki, których uczestnikami są niepełnosprawni uczniowie.

7. PILOTAŻOWY PROGRAM „AKTYWNY SAMORZĄD”

Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Nakle nad Notecią od 2012 roku rozpoczęło realizację pilotażowego programu „Aktywny Samorząd” dofinansowywanego ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Celem głównym programu jest wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo beneficjentów pomocy w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji. O dofinansowanie mogą ubiegać się osoby niepełnosprawne z orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności lub orzeczeniem równoważnym oraz dzieci do 16 roku życia posiadające orzeczenie o niepełnosprawności.

Moduły, obszary i zadania programu:

Moduł I – likwidacja barier utrudniających aktywizację społeczną i zawodową, w tym:

- a. Obszar A – likwidacja bariery transportowej:
 - o Zadania 1 i 4: pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu,

¹⁵ §4, §13 ust. 1 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 czerwca 2002r. w sprawie określenia rodzajów zadań powiatów, które mogą być finansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. 2015r. poz. 926 ze zm.)

- Zadania 2 i 3: pomoc w uzyskaniu prawa jazdy – w szczególności dofinansowanie lub refundacja:
 - kursu i egzaminów na prawo jazdy, oraz w przypadku kursu poza miejscowością zamieszkania:
 - zakwaterowania, wyżywienia w okresie trwania kursu,
 - dojazdu (przyjazd na kurs i powrót z kursu), a w przypadku Zadania 3 także:
 - usług tłumacza migowego
- b. Obszar B – likwidacja barier w dostępie do uczestniczenia w społeczeństwie informacyjnym:
 - Zadania 1, 3 i 4: pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania,
 - Zadanie 2: dofinansowanie szkoleń w zakresie obsługi nabytego w ramach programu sprzętu elektronicznego i oprogramowania,
 - Zadanie 5 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego sprzętu elektronicznego;
- c. Obszar C – likwidacja barier w poruszaniu się:
 - Zadanie 1: pomoc w zakupie wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym,
 - Zadanie 2: pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego skutera lub wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym,
 - Zadanie 3: pomoc w zakupie protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne,
 - Zadanie 4: pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne,
 - Zadanie 5 – pomoc w zakupie skutera inwalidzkiego o napędzie elektrycznym lub oprzyrządowania elektrycznego do wózka ręcznego;
- d. Obszar D – pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej – dofinansowanie lub refundacja kosztów opieki nad osobą zależną (opłata za pobyt dziecka w żłobku lub przedszkolu albo inny koszt zapewnienia opieki nad dzieckiem).

Moduł II – dofinansowanie lub refundacja kosztów uzyskania wykształcenia na poziomie wyższym:

1. opłata za naukę (czesne);
2. dodatek na pokrycie kosztów kształcenia (nie podlega rozliczeniu);
3. dodatek na uiszczenie opłaty za przeprowadzenie przewodu doktorskiego w przypadku osób, które mają wszczęty przewód doktorski, a nie są uczestnikami studiów doktoranckich.

Bezpośrednim realizatorem programu jest samorząd powiatowy, który występuje do właściwego Oddziału PFRON o przyznanie środków finansowych na realizację programu oraz zawiera z PFRON umowę w sprawie realizacji programu.

Formy wsparcia przewidziane w programie adresowane są do uprawnionych osób fizycznych zamieszkałych na terenie danego powiatu.

Z uczestnictwa w Programie wyłączone są osoby oraz samorządy powiatowe, które po otrzymaniu dofinansowania ze środków PFRON naruszyli warunki umowy (między innymi poprzez nieterminowe lub nienależyte wykonywanie zobowiązań wynikających z umowy) i nie doprowadzili do usunięcia uchybień do dnia złożenia wniosku o dofinansowanie (w przypadku osoby fizycznej) lub wystąpienia o środki na realizację Programu (w przypadku samorządu powiatowego).

Warunki uczestnictwa osoby niepełnosprawnej w programie w module I:

a. Obszar A:

- Zadanie 1 (zakup i montaż oprzyrządowania do samochodu):
 - znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności lub orzeczenie o niepełnosprawności,
 - wiek do lat 18 lub wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie,
 - dysfunkcja narządu ruchu.
- Zadanie 2 (uzyskanie prawa jazdy):
 - znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności,
 - wiek aktywności zawodowej,
 - dysfunkcja narządu ruchu.
- Zadanie 3 (uzyskanie prawa jazdy):
 - znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności,
 - wiek aktywności zawodowej,
 - dysfunkcja narządu słuchu, w stopniu wymagającym korzystania z usług tłumacza języka migowego.
- Zadanie 4 (zakup i montaż oprzyrządowania do samochodu):
 - znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności,
 - wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie,
 - dysfunkcja narządu słuchu.

b. Obszar B:

- Zadanie 1 (zakup sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania):
 - znaczny stopień niepełnosprawności lub w przypadku osób do 16 roku życia – orzeczenie o niepełnosprawności,

- wiek do lat 18 lub wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie,
- dysfunkcja obu kończyn górnych lub narządu wzroku.
- Zadanie 2 (szkolenia w zakresie obsługi nabytego w ramach programu sprzętu elektronicznego i oprogramowania):
 - pomoc udzielona w ramach Obszaru B.
- Zadanie 3 (zakup sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania):
 - umiarkowany stopień niepełnosprawności,
 - dysfunkcja narządu wzroku,
 - wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie.
- Zadanie 4 (zakup sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania):
 - znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności lub w przypadku osób do 16 roku życia – orzeczenie o niepełnosprawności,
 - dysfunkcja narządu słuchu,
 - trudności w komunikowaniu się za pomocą mowy,
 - wiek do lat 18 lub wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie.
- Zadanie 5 (utrzymanie sprawności technicznej posiadanego sprzętu elektronicznego):
 - pomoc udzielona w Zadaniu 1, 3 lub 4,
 - znaczny stopień niepełnosprawności lub w przypadku osób do 16 roku życia – orzeczenie o niepełnosprawności.

c. Obszar C:

- Zadanie 1 (zakup wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym):
 - znaczny stopień niepełnosprawności lub w przypadku osób do 16 roku życia – orzeczenie o niepełnosprawności,
 - zatrudnienie lub nauka lub potwierdzone opinią eksperta PFRON rokowania uzyskania zdolności do pracy albo do podjęcia nauki w wyniku wsparcia udzielonego w programie,
 - wiek do lat 18 lub wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie,
 - dysfunkcje uniemożliwiające samodzielne poruszanie się za pomocą wózka inwalidzkiego o napędzie ręcznym.
- Zadanie 2 (utrzymanie sprawności technicznej posiadanego skutera lub wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym):
 - znaczny stopień niepełnosprawności lub – w przypadku osób do 16 roku życia – orzeczenie o niepełnosprawności.

- Zadanie 3 i 4 (zakup nowoczesnej protezy kończyny i utrzymanie sprawności technicznej posiadanej nowoczesnej protezy):
 - stopień niepełnosprawności,
 - wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie,
 - potwierdzona opinią eksperta PFRON stabilność procesu chorobowego,
 - potwierdzone opinią eksperta PFRON rokowania uzyskania zdolności do pracy w wyniku wsparcia udzielonego w programie.
- Zadanie 5 (zakup skutera inwalidzkiego o napędzie elektrycznym lub oprzyrządowania elektrycznego do wózka ręcznego):
 - znaczny stopień niepełnosprawności lub w przypadku osób do 16 roku życia – orzeczenie o niepełnosprawności,
 - wiek do lat 18 lub wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie,
 - dysfunkcja narządu ruchu powodująca problemy w samodzielnym przemieszczaniu się,
 - zgoda lekarza specjalisty na użytkowanie skutera o napędzie elektrycznym lub wózka ręcznego z oprzyrządowaniem elektrycznym.
- d. Obszar D (zapewnienie opieki dla osoby zależnej):
 - znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności,
 - aktywność zawodowa,
 - pełnienie roli przedstawiciela ustawowego lub opiekuna prawnego dziecka.

Warunki uczestnictwa osoby niepełnosprawnej w programie w module II:

1. znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności,
2. nauka w szkole wyższej lub szkole policealnej lub kolegium lub przewód doktorski otwarty poza studiami doktoranckimi.

7.1 POMOC I OPIEKA SPECJALISTYCZNA DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH NA TERENIE POWIATU

Na terenie powiatu nakielskiego osoby niepełnosprawne jako grupa szczególnie zagrożona wykluczeniem społecznym, objęta jest wsparciem różnych instytucji w ramach realizowanych zadań.

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej zadania pomocy społecznej w gminach wykonują jednostki organizacyjne – ośrodki pomocy społecznej¹⁶. Pośród danych jednostek z gminy Kcynia, Mrocza, Nakło nad Notecią, Sadki i Szubin niepełnosprawność stanowi jeden z czołowych obok ubóstwa i bezrobocia powodów udzielania pomocy.

Usługi opiekuńcze i specjalistyczne

Ta forma pomocy przysługuje osobie samotnej, która z powodu wieku lub innych przyczyn wymaga pomocy innych osób, a jest jej pozbawiona. Usługi opiekuńcze obejmują:

- pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych,
- opiekę higieniczną,
- zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz w miarę możliwości,
- zapewnienie kontaktów z otoczeniem.

Specjalistyczne usługi opiekuńcze są to usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności, świadczone przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem. Ośrodek pomocy społecznej, przyznając usługi opiekuńcze, ustala ich zakres, termin i miejsce świadczenia. Rodzaje specjalistycznych usług opiekuńczych, kwalifikacje osób świadczących te usługi oraz warunki i tryb ustalania i pobierania opłat za specjalistyczne usługi świadczone osobom z zaburzeniami psychicznymi określa w drodze rozporządzenia minister właściwy ds. zabezpieczenia społecznego. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze mogą być świadczone w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia i domach pomocy społecznej. Osobie, która ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebuje wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymaga usług w zakresie świadczonej przez jednostkę opieki całodobowej, może być przyznany pobyt w mieszkaniu chronionym. Mieszkanie chronione jest formą pomocy społecznej przygotowującą osoby tam przebywające pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępującą pobyt w placówce opieki całodobowej. Mieszkanie zapewnia warunki samodzielnego życia w środowisku, w integracji ze społecznością lokalną.

Osobom, które ze względu na wiek, chorobę, lub niepełnosprawność wymagają częściowej opieki i pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych, mogą być przyznane usługi opiekuńcze świadczone w ośrodkach wsparcia. Ośrodki wsparcia są jednostkami organizacyjnymi

¹⁶ art. 110 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej (Dz.U.2020r. poz. 1876 ze zm.)

pomocy społecznej dziennego pobytu. Mogą być w nich prowadzone miejsca całodobowe okresowego pobytu. Ośrodkiem wsparcia jest środowiskowy dom samopomocy dla osób zaburzonych psychicznie, dzienny dom pomocy społecznej, dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, schronisko i dom dla bezdomnych oraz klub samopomocy.

Osobie wymagającej całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, nie mogącej samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, której rodzina i gmina nie może zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych w środowisku zamieszkania, przysługuje prawo do umieszczenia w domu pomocy społecznej.

Poniższa tabela przedstawia wybrane rodzaje pomocy i świadczeń dla osób niepełnosprawnych i ich opiekunów realizowane przez ośrodki pomocy społecznej na terenie Powiatu Nakielskiego.

Tabela 18. Wybrane rodzaje pomocy i świadczeń dla osób niepełnosprawnych i ich opiekunów realizowane przez ośrodki pomocy społecznej na terenie powiatu nakielskiego.

wyszczególnienie	MGOPS Kcynia			MGOPS Mrocza			MGOPS Nakło nad Notecią			GOPS Sadki			MGOPS Szubin		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
ZASIŁEK OKRESOWY Z TYTUŁU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI															
Liczba osób	64	54	60	28	21	16	47	43	29	6	7	1	53	33	27
Kwota świadczeń w zł	81395	88371	68557	29767	24175	23004	51672	42081	39594	3415	3515	2607	58177	37420	45034
ŚWIADCZENIE PIELEGNACYJNE															
Liczba świadczeń	920	942	1499	563	573	860	1845	2694	3080	499	757	926	1624	1998	2642
Kwota świadczeń w zł	1357396	1485405	2680380	830841	904294	1528410	2709739	4210274	5544755	735361	1168978	1630120	2389818	3137500	4754557
NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ															
Liczba rodzin	209	216	212	109	110	86	415	424	355	49	52	56	399	374	336
Liczba świadczeń niepełniących	15418	22162	20574	4550	6976	7527	33114	52515	30852	1280	3197	1733	28935	39395	30411
ZASIŁEK PIELEGNACYJNY DLA NIEPEŁNOSPRAWNEGO DZIECKA															
Liczba świadczeń	1474	1461	1473	695	712	744	2662	2715	2791	606	608	634	2529	2588	2652
Kwota świadczeń w zł	232654	276724	317021	109823	134826	160428	422421	513488	601781	95734	114924	136843	399254	489533	570484
ZASIŁEK PIELEGNACYJNY DLA OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ W WIEKU POWYŻEJ 16 ROKU ŻYCIA O ZNA CZNYM STOPNIU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI															
Liczba świadczeń	1904	1968	1770	1063	1146	1002	3917	4116	3825	911	979	947	2575	2598	2479
Kwota świadczeń w zł	301241	373024	381821	168263	217095	216272	620367	780093	825117	144065	185574	204400	406606	492131	534533
ZASIŁEK PIELEGNACYJNY DLA OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ W WIEKU POWYŻEJ 16 ROKU ŻYCIA															
O UMIARKOWANYM STOPNIU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI, KTÓRA POWSTAŁA PRZED UKOŃCZENIEM 21 ROKU ŻYCIA															
Liczba świadczeń	1343	1399	1447	994	987	956	2797	2847	2885	738	800	754	1803	1835	1855
Kwota świadczeń w zł	212423	265419	311441	157266	188282	206312	442233	539340	622636	116842	151464	162743	285159	347962	400383
SPECJALNY ZASIŁEK OPIEKUŃCZY															
Liczba świadczeń	471	464	292	185	236	104	588	209	146	65	8	0	424	241	99
Kwota świadczeń w zł	250362	284969	180503	97101	142544	64294	306428	127769	89580	32666	4660	0	224540	148257	61153

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Oceny zasobów pomocy społecznej za lata 2018-2020” gminy Kcynia, Mrocza, Nakło nad Notecią, Sadki i Szubin.

Na terenie Powiatu Nakielskiego osoby niepełnosprawne mają dostęp do opieki całodobowej w Domu Pomocy Społecznej w Nakle nad Notecią i dziennej w Środowiskowym Domu Samopomocy w Paterku.

Dom Pomocy Społecznej w Nakle nad Notecią jest przeznaczony dla osób przewlekle somatycznie chorych. Jego celem jest zapewnienie całodobowej opieki oraz zaspokojenie niezbędnych potrzeb bytowych, opiekuńczych, wspomagających, religijnych i społecznych na poziomie obowiązującego standardu. Jednostka przygotowana jest na przyjęcie 80 mieszkańców. Do dyspozycji pensjonariuszy przeznaczone są nowocześnie wyposażone gabinety fizykoterapii, hydroterapii i kinezyterapii oraz cztery sale dziennego pobytu. Dom posiada własną kuchnię i stołówkę. Kadre domu stanowią pracownicy z odpowiednimi kompetencjami w zakresie udzielania wsparcia i pomocy osobom przewlekle somatycznie chorym: psycholog, pielęgniarki, rehabilitanci, opiekunowie, instruktorzy terapii zajęciowej, pracownik socjalny, instruktor do spraw kulturalno-oświatowych, dietetyk, kapelan. Mieszkańcy są objęci opieką lekarską i pielęgniarstwem¹⁷.

Tabela 19. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia na terenie Powiatu Nakielskiego – Dom Pomocy Społecznej.

Nazwa placówki	rok	Liczba miejsc rzeczywistych w placówce	Liczba mieszkańców na ostatni dzień miesiąca sprawozdawczego	Liczba osób oczekujących na przyjęcie do Domu	Kadra placówki (liczba osób zatrudnionych na 31 grudnia danego roku)	Średni miesięczny koszt utrzymania mieszkańca
Dom Pomocy Społecznej w Nakle nad Notecią	2018	74	74	23	49	3.721,05 zł
	2019	74	73	24	45	4.273,07 zł
	2020	74	72	10	48	4.742,55 zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Domu Pomocy Społecznej w Nakle nad Notecią. Stan na dzień 31.12.2018 r., na dzień 31.12.2019 r., na dzień 31.12.2020 r.

Zadania powiatu z zakresu ochrony zdrowia psychicznego wypełnia Środowiskowy Dom Samopomocy w Paterku, którego celem jest wsparcie i rehabilitacja osób z zaburzeniami emocjonalnymi, psychicznymi oraz z niepełnosprawnością intelektualną. Placówka przeznaczona jest dla 30 osób dorosłych. Zajęcia odbywają się od poniedziałku do piątku w godzinach od 8.00 do 15.00 w budynku Centrum Akceptacji i Aktywizacji Społecznej przy ulicy Wyzwolenia 13 w Paterku. Zadaniem placówki jest wsparcie i rehabilitacja osób przewlekle psychicznie chorych oraz osób z niepełnosprawnością intelektualną. Działania te prowadzone są w celu poprawy jakości życia i funkcjonowania w środowisku. Placówka realizuje założenia zawarte w Narodowym Programie Zdrowia.

¹⁷ Dom Pomocy Społecznej w Nakle nad Notecią, Podstawowe informacje, <http://www.dps-naklo.org>

Tabela 20. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia na terenie Powiatu Nakielskiego – ośrodki wsparcia.

Nazwa placówki	rok	Liczba miejsc w placówce	Liczba osób korzystających	Liczba osób oczekujących (według stanu na 31.12 danego roku)	Kadra placówki (liczba osób zatrudnionych na 31.12 danego roku)	Roczny koszt prowadzenia i utrzymania placówki
Środowiskowy Dom Samopomocy w Paterku	2018	22	25	4	6	443.930,74 zł
	2019	22	23	8	6	515 348,67 zł
	2020	30	31	1	9	630 900,00 zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Środowiskowego Domu Samopomocy w Paterku.

Zgodnie z artykułem 68 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej każdy ma prawo do ochrony zdrowia. Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Ponadto są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku oraz do zwalczania chorób epidemicznych i zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska, jak również popierają rozwój kultury fizycznej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży¹⁸.

Na terenie Powiatu Nakielskiego zapewniana jest opieka zdrowotna na dwóch poziomach: podstawowym i specjalistycznym (Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Nowy Szpital w Nakle i Szubinie).

Zakłady opieki zdrowotnej są częściowo dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych w postaci podjazdów, likwidacji progów, czy zamontowaniu poręczy. Placówki świadczą, poza podstawową opieką zdrowotną, także usługi specjalistyczne i rehabilitacyjne.

Istotnym problemem jest niewystarczająca baza rehabilitacyjna, zarówno dla dorosłych, jak i dla dzieci. Istniejące obecnie na terenie powiatu nakielskiego przychodnie rehabilitacyjne nie zabezpieczają w pełni potrzeb w tym zakresie. Czas oczekiwania na realizację zleceń medycznych (rehabilitacyjnych) wynosi kilka miesięcy.

W przypadku sytuacji kryzysowej ocenianej jako trudna i przełomowa, która może przydarzyć się każdemu w dowolnym momencie życia (np. choroba, niepełnosprawność) można skorzystać z pomocy wyspecjalizowanych służb kryzysowych bądź powołanych do tego jednostek udzielających pomocy poprzez instytucjonalne działania pomocowe w postaci interwencji kryzysowej. Na wskazane działania składają się różne formy pomocy, w tym psychologiczna i prawna.

¹⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r. (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483 ze zm.)

Przy Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Nakle nad Notecią istnieje Punkt Interwencji Kryzysowej, gdzie można bezpłatnie uzyskać pomoc psychologiczną, terapeutyczną i prawną.

Ponadto od 1 stycznia 2016 roku na mocy ustawy o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej na terenie powiatu realizowane jest zadanie polegające na udzielaniu obywatelom nieodpłatnej pomocy prawnej na etapie przedsądowym. Od początku 2019 roku z nieodpłatnej pomocy prawnej oraz z nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego może skorzystać każda osoba, której nie stać na uzyskanie odpłatnej porady i która złoży stosowne oświadczenie. Wszystkie pomieszczenia, w których udzielane są porady prawne są dostępne dla osób niepełnosprawnych i znajduje się w nich poczekalnia. Osobie niepełnosprawnej, która ze względu na swój stan zdrowia nie może osobiście stawić się na poradę prawną w punkcie, udzielana jest pomoc prawna w postaci teleporady, lub organizowany jest dojazd adwokata/radcy prawnego do miejsca zamieszkania osoby niepełnosprawnej, chcącej uzyskać nieodpłatną pomoc prawną.

8. ANALIZA SWOT

Tabela 21. Analiza SWOT dla problemu niepełnosprawności w Powiecie Nakleskim.

Mocne strony	Słabe strony
• możliwość korzystania z usług i porad Powiatowej Poradni Psychologiczno - Pedagogicznej w Nakle nad Notecią i Filii w Szubinie, • funkcjonowanie Powiatowego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Nakle nad Notecią, • działanie Punktu Interwencji Kryzysowej świadczącego bezpłatną pomoc prawną i psychologiczną, • świadczenie nieodpłatnej pomocy prawnej, • szkoły o kształceniu specjalnym na terenie powiatu, • działalność hospicjum domowego przy NZOZ "Medicus" w Nakle nad Notecią, opieka paliatywna, • realizacja zadań powiatu z zakresu rehabilitacji zawodowej, społecznej i zatrudniania osób niepełnosprawnych finansowanych ze środków PFRON, • dofinansowanie ze środków PFRON (do turnusów rehabilitacyjnych dla osób niepełnosprawnych i ich opiekunów, likwidacji barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych, zaopatrzenie w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze oraz sportu, kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych), • realizacja pilotażowego programu "Aktywny Samorząd", • funkcjonowanie 3 Warsztatów Terapii Zajęciowej w Paterku, Mroczu i Szubinie, • funkcjonowanie Domu Pomocy Społecznej w Nakle nad Notecią, • funkcjonowanie Środowiskowego Domu Samopomocy w Paterku w Centrum Akceptacji i Aktywizacji Społecznej, • funkcjonowanie organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych.	• niewystarczające środki finansowe na rehabilitację osób niepełnosprawnych w stosunku do potrzeb, • niewystarczające dostosowanie obiektów użyteczności publicznej do potrzeb osób niepełnosprawnych (bariery architektoniczne), • niski poziom wykształcenia osób niepełnosprawnych, • niska świadomość społeczna na temat osób niepełnosprawnych, • niska świadomość osób niepełnosprawnych o przysługujących im prawach i uprawnieniach, • brak odpowiedniej liczby zakładów rehabilitacyjnych, • utrudniony dostęp do usług opiekuńczych osób niepełnosprawnych z terenu wsi, • niedostateczna ilość pracowników - specjalistów w pracy z osobami niepełnosprawnymi, • niewystarczająca liczba pracowników instytucji publicznych posługujących się językiem migowym, • niepełny przepływ informacji i słaba współpraca między podmiotami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych, • niska świadomość pracodawców o możliwościach i warunkach zatrudnienia osób niepełnosprawnych, • brak zakładów aktywności zawodowej, • szereg barier komunikacyjnych, transportowych, architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się oraz psychologicznych.
Szanse	Zagrożenia
• przełamanie stereotypów panujących w społeczeństwie, • większy dostęp do informacji w zakresie świadczonej pomocy instytucjonalnej, • zwiększenie świadomości osób niepełnosprawnych o przysługujących im prawach i uprawnieniach poprzez dystrybucję ulotek, materiałów i kanałów informacyjnych, • likwidacja barier architektonicznych w budynkach mieszkalnych i obiektach użyteczności publicznej, • możliwość pozyskiwania środków finansowych z PFRON, Funduszu Pracy oraz środków finansowych z Ministerstwa Edukacji na realizację zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych, • likwidacja barier transportowych, • zwiększenie aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych, • wzrost dostępności do edukacji, • wzrost poziomu wykształcenia osób niepełnosprawnych, • zwiększenie współpracy między jednostkami realizującymi zadania z zakresu pomocy osobom niepełnosprawnym.	• brak możliwości edukacyjnych osób niepełnosprawnych mieszkających na wsi, • dyskryminacja osób niepełnosprawnych wynikająca z niskiej świadomości społecznej, • zmniejszenie środków finansowych PFRON na realizację zadań wynikających z ustawy, • brak aktywności organizacji pozarządowych na rzecz osób niepełnosprawnych, • brak środków własnych na realizację programów unijnych, • negatywne wzorce zachowań społecznych, • mity i stereotypy panujące w społeczeństwie na temat osób niepełnosprawnych.

Źródło: opracowanie własne

9. CEL GŁÓWNY I CELE SZCZEGÓŁOWE PROGRAMU, ADRESACI

Celem głównym Powiatowego Programu Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych na terenie Powiatu Nakielskiego na lata 2022-2025 jest integracja i wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych i pełnosprawnych, a więc stworzenie możliwie najlepszych warunków do uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społecznym i zawodowym.

Cele szczegółowe Programu:

1. Podniesienie świadomości osób niepełnosprawnych o dostępnych formach pomocy.

Każdy człowiek ma prawo wiedzieć, jakie przysługują mu przywileje. Znajomość praw jest podstawą do ubiegania się o udzielenie pomocy, a co za tym idzie polepszenie warunków życia. Osoby niepełnosprawne mają możliwość korzystania z wielu form wsparcia ze strony państwa, społeczności lokalnej, organizacji działających na ich rzecz w różnych dziedzinach życia. Bardzo dużą przeszkodę stanowi tutaj brak lub niski poziom ich wiedzy na ten temat. Dlatego też ważnym elementem działania na rzecz osób niepełnosprawnych jest przepływ informacji pomiędzy nimi, a instytucjami publicznymi. Istotne jest przekazywanie wiadomości o prawach w taki sposób, aby dotarły one do jak najszerszego grona zainteresowanych, wykorzystując różne nośniki przekazywania informacji, dostosowane zarówno do osób starszych, jak i młodych.

Istotnym czynnikiem podniesienia świadomości osób niepełnosprawnych jest także współpraca instytucji działających na ich rzecz. Ważne jest, aby kadra zajmująca się osobami niepełnosprawnymi posiadała podstawową wiedzę z zakresu pracy innych instytucji w powiecie, działających na rzecz tej samej grupy społecznej. Ta wiedza skutkować będzie właściwym kierowaniem osób niepełnosprawnych w odpowiednie miejsce, celem załatwienia konkretnej sprawy. Pozwoli to uniknąć błędzenia osób niepełnosprawnych w urzędach i instytucjach.

Zadania do realizacji:

- opracowanie materiałów promocyjno-informacyjnych i edukacyjnych dla osób niepełnosprawnych, ich rodzin i środowiska lokalnego,
- propagowanie informacji i organizowanie spotkań o prawach i uprawnieniach osób niepełnosprawnych.

Oczekiwane efekty:

- zwiększenie świadomości osób niepełnosprawnych o przysługujących im prawach i uprawnieniach,
- podniesienie poziomu wiedzy na temat dostępnej oferty pomocowej.

2. Pomoc psychologiczna i prawna osobom niepełnosprawnym.

Osobom niepełnosprawnym, jako grupie społecznej znajdującej się w szczególnie trudnej sytuacji nie tylko zawodowej, ale także społecznej towarzyszy poczucie izolacji, braku zrozumienia i akceptacji ze strony pełnosprawnych członków społeczeństwa, a także najbliższej rodziny. Bariera tkwi także w samych osobach niepełnosprawnych, które nie potrafią poradzić sobie ze swoją niepełnosprawnością i z konsekwencjami, które z niej wynikają, zarówno tymi społecznymi, jak i prawnymi. Dlatego też bardzo ważnym elementem ich rehabilitacji jest zapewnienie im fachowej pomocy psychologicznej, a także prawnej, z której mogą skorzystać sami zainteresowani, jak i ich rodziny. Dodatkową szczególną grupą osób niepełnosprawnych, którą należy objąć opieką specjalistyczną są dzieci i młodzież, a także ich rodzice.

Zadania do realizacji:

- zapewnienie wsparcia specjalistycznego (w tym psychologicznego i prawnego) osobom niepełnosprawnym i ich rodzinom w ramach Punktu Interwencji Kryzysowej oraz Nieodpłatnych Porad Prawnych,
- orzecznictwo osób niepełnosprawnych,
- diagnoza, terapia i wspomaganie rozwoju dzieci niepełnosprawnych,
- podejmowanie działań, przedsięwzięć, konsultacji i programów na rzecz osób niepełnosprawnych, ich rodzin i środowiska lokalnego w tym w celu przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu wskazanej grupy beneficjentów.

Oczekiwane rezultaty:

- polepszenie jakości funkcjonowania osób niepełnosprawnych i ich rodzin poprzez uzyskanie wsparcia specjalistycznego (w tym psychologicznego, prawnego),
- ułatwienie osobom niepełnosprawnym korzystania z przysługujących im praw,
- podnoszenie poziomu świadomości na temat przysługujących praw i możliwości ich egzekwowania.

3. Stworzenie osobom niepełnosprawnym możliwości do uczestnictwa w życiu społecznym.

Osoby niepełnosprawne to jedna z grup osób zagrożonych marginalizacją, a jakość ich życia w dużym stopniu związana jest ograniczeniami z jakimi borykają się na co dzień. Poprzez likwidację różnego rodzaju barier mają szansę na lepsze funkcjonowanie w środowisku i włączenie się do uczestnictwa w życiu społecznym, a co za tym idzie mają większe możliwości aby stać się integralną częścią społeczeństwa, traktowaną na równi z osobami pełnosprawnymi.

Zadania do realizacji:

- dofinansowanie zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze oraz sprzęt rehabilitacyjny,

- dofinansowanie do turnusów rehabilitacyjnych dla niepełnosprawnych dzieci, młodzieży, osób dorosłych oraz ich opiekunów,
- dofinansowanie działania warsztatów terapii zajęciowej,
- wsparcie finansowe organizacji działających na rzecz osób niepełnosprawnych poprzez dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki,
- likwidacja barier technicznych i w komunikowaniu się mających na celu ułatwienie osobom niepełnosprawnym wykonywanie podstawowych, codziennych czynności lub kontaktów z otoczeniem,
- likwidacja barier architektonicznych w miejscu zamieszkania osób niepełnosprawnych (dla osób, które mają trudności w poruszaniu się),
- likwidacja barier funkcjonalnych w budynkach użyteczności publicznej,
- zmniejszenie i/lub likwidacja barier transportowych,
- dofinansowanie do sprzętu rehabilitacyjnego w tym dla obiektów służących rehabilitacji osób niepełnosprawnych,
- likwidacja barier w dostępie do uczestniczenia w społeczeństwie informacyjnym.

Oczekiwane rezultaty:

- zmniejszenie lub wyeliminowanie barier funkcjonalnych ograniczających uczestnictwo osób niepełnosprawnych w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji,
- stworzenie warunków do samodzielnego funkcjonowania w środowisku.

4. Zwiększenie możliwości funkcjonowania osób niepełnosprawnych na rynku pracy.

Zgodnie z Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych osoby te mają prawo do „pracy na otwartym rynku pracy zgodnie z kwalifikacjami, wykształceniem i możliwościami oraz korzystania z doradztwa zawodowego i pośrednictwa, a gdy niepełnosprawność i stan zdrowia tego wymaga - prawo do pracy w warunkach dostosowanych do potrzeb niepełnosprawnych”. Zadaniem instytucji publicznych jest stworzenie osobom niepełnosprawnym odpowiednich warunków do realizowania się w pracy zawodowej lub przekwalifikowania się, zdobycia odpowiednich umiejętności, które pozwolą odnaleźć się na rynku pracy.

Zadania do realizacji:

- diagnozowanie potrzeb osób niepełnosprawnych w celu ustalenia odpowiednich instrumentów rynku pracy i potrzeb szkoleniowych osób niepełnosprawnych w tym poszukujących pracy,
- organizowanie szkoleń, kursów i innych form aktywizacji zawodowej dla osób niepełnosprawnych,

- przyznawanie osobom niepełnosprawnym środków na podjęcie działalności gospodarczej,
- tworzenie ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych stanowisk pracy dla osób niepełnosprawnych poprzez refundację pracodawcy kosztów wyposażenia stanowisk pracy osoby niepełnosprawnej,
- pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej,
- pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym.

Oczekiwane rezultaty:

- zwiększenie aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych,
- uzyskanie niezbędnych kwalifikacji do podjęcia pracy zarobkowej,
- dostosowanie umiejętności do wymogów rynku pracy,
- podniesienie poziomu własnej wartości.

5. Współpraca instytucji publicznych z organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych i ich rodzin.

Poza strefą instytucjonalną, w działalności na rzecz osób niepełnosprawnych, bardzo ważną rolę odgrywają organizacje pozarządowe. Skupiają one osoby niepełnosprawne, kierując swoją uwagę na poprawę jakości ich funkcjonowania, uczą samodzielności, radzenia sobie z chorobą, stwarzając warunki do lepszego życia. Osoby niepełnosprawne mają kontakt z innymi ludźmi będącymi w takiej samej sytuacji, czyli chorymi, wymagającymi wsparcia. Jednocześnie poprzez wyjazdy, spotkania, festyny, imprezy mają kontakt z pełnosprawnymi członkami społeczeństwa, co wpływa pozytywnie na obie strony, jak również zapobiega marginalizacji.

Zadania do realizacji:

- udzielanie wsparcia finansowego dla organizacji, fundacji, stowarzyszeń działających na rzecz osób niepełnosprawnych w ramach dofinansowania sportu, kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych,
- dofinansowanie działania warsztatów terapii zajęciowej,
- wspieranie nowo powstałych organizacji skupiających osoby niepełnosprawne.

Oczekiwane rezultaty:

- zwiększenie aktywności organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych,
- integracja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych.

10. HARMONOGRAM DZIAŁAŃ PROGRAMU I JEGO FINANSOWANIE

Powiatowy Program Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych na terenie Powiatu Nakielskiego na lata 2022 – 2025 jest adresowany do osób niepełnosprawnych, ich rodzin i najbliższego otoczenia, instytucji publicznych, organizacji pozarządowych i innych podmiotów działających na rzecz osób niepełnosprawnych.

Tabela 22. Harmonogram działań programu.

CEL GŁÓWNY: INTEGRACJA I WYRÓWNYWANIE SZANS OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH I PEŁNOSPRAWNYCH, STWORZENIE MOŻLIWIE NALEPSZYCH WARUNKÓW DO UCZESTNICTWA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W ŻYCIU SPOŁECZNYM I ZAWODOWYM				
Zadanie	Odpowiedzialny za realizację	Termin realizacji	Wskaźniki	
Cel szczegółowy 1. Podniesienie świadomości osób niepełnosprawnych o przysługujących im prawach				
• opracowanie materiałów promocyjno – informacyjnych i edukacyjnych dla osób niepełnosprawnych, ich rodzin i środowiska lokalnego, • propagowanie informacji i organizowanie spotkań o prawach i uprawnieniach osób niepełnosprawnych.	• Starostwo Powiatowe • Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Powiatowy Urząd Pracy • Powiatowa Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna	zadanie o charakterze ciągłym	• rodzaj propagowanych informacji i ilość wydanych materiałów promocyjno-edukacyjnych dla osób niepełnosprawnych, ich rodzin i środowiska lokalnego, • ilość spotkań organizowanych dla osób niepełnosprawnych, • ilość osób niepełnosprawnych i ich rodzin korzystających z oferowanych form wsparcia.	
Cel szczegółowy 2. Pomoc psychologiczna i prawna osobom niepełnosprawnym				
• zapewnienie wsparcia specjalistycznego (w tym psychologicznego i prawnego) osobom niepełnosprawnym i ich rodzinom w ramach Punktu Interwencji Kryzysowej oraz Nieodpłatnych Porad Prawnych, • orzecznictwo osób niepełnosprawnych, • diagnoza, terapia i wspomaganie rozwoju dzieci niepełnosprawnych, • podejmowanie działań, przedsięwzięć, konsultacji i programów na rzecz osób niepełnosprawnych, ich rodzin i środowiska lokalnego w tym w celu przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu wskazanej grupy beneficjentów.	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Punkty Interwencji Kryzysowej • Powiatowa Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna	zadanie o charakterze ciągłym	• rodzaj i zakres wsparcia specjalistycznego dla osób niepełnosprawnych i ich rodzin na terenie powiatu naklejskiego, • liczba dzieci niepełnosprawnych, u których diagnozowano poziom rozwoju, potrzeb, możliwości i zaburzeń rozwojowych, • liczba wydanych orzeczeń, • liczba diagnozowanych dzieci oraz rodzaje podjętych terapii wspomagających ich rozwój, • liczba i rodzaj podejmowanych działań, przedsięwzięć, konsultacji i programów na rzecz osób niepełnosprawnych, ich rodzin i środowiska lokalnego.	
Cel szczegółowy 3. Stworzenie osobom niepełnosprawnym możliwości do uczestnictwa w życiu społecznym				
• dofinansowanie zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze oraz sprzęt rehabilitacyjny, • dofinansowanie do turnusów rehabilitacyjnych dla niepełnosprawnych dzieci, młodzieży, osób dorosłych oraz ich opiekunów, • dofinansowanie działań warsztatów terapii zajęciowej, • likwidacja barier technicznych i w komunikowaniu się mających na celu ułatwienie osobom niepełnosprawnym wykonywanie podstawowych, codziennych czynności lub kontaktów z otoczeniem,	• Starostwo Powiatowe • Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	zadanie o charakterze ciągłym	• liczba i rodzaj przyznanych dofinansowań ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, • liczba działających warsztatów terapii zajęciowej, • liczba przyznanych dofinansowań do likwidacji barier funkcjonalnych	

• likwidacja barier architektonicznych w miejscu zamieszkania osób niepełnosprawnych (dla osób, które mają trudności w poruszaniu się), • likwidacja barier funkcjonalnych w budynkach użyteczności publicznej, • zmniejszenie i/lub likwidacja barier transportowych, • dofinansowanie do sprzętu rehabilitacyjnego w tym dla obiektów służących rehabilitacji osób niepełnosprawnych, • likwidacja barier w dostępie do uczestniczenia w społeczeństwie informacyjnym.			
Cel szczegółowy 4. Zwiększenie możliwości funkcjonowania osób niepełnosprawnych na rynku pracy			
• diagnozowanie potrzeb osób niepełnosprawnych w celu ustalenia odpowiednich instrumentów rynku pracy i potrzeb szkoleniowych osób niepełnosprawnych w tym poszukujących pracy, • organizowanie szkoleń, kursów i innych form aktywizacji zawodowej dla osób niepełnosprawnych, • przyznawanie osobom niepełnosprawnym środków na podjęcie działalności gospodarczej, • tworzenie ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych stanowisk pracy dla osób niepełnosprawnych poprzez refundację pracodawcy kosztów wyposażenia stanowisk pracy osoby niepełnosprawnej, • pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej, • pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym.	• Powiatowy Urząd Pracy • Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	zadanie o charakterze ciągłym	• Ilość i rodzaj form aktywizacji osób niepełnosprawnych zarejestrowanych jako bezrobotne, • dane statystyczne dotyczące zjawiska bezrobocia wśród osób niepełnosprawnych, • ilość osób otrzymujących środki na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej, • ilość utworzonych stanowisk pracy ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, • ilość osób korzystających z dofinansowania opieki dla osoby zależnej, • ilość osób korzystających z dofinansowania do szkolnictwa na poziomie wyższym.
Cel szczegółowy 5. Współpraca instytucji publicznych z organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych			
• udzielanie wsparcia finansowego dla organizacji, fundacji, stowarzyszeń działających na rzecz osób niepełnosprawnych w ramach dofinansowania sportu, kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych, • dofinansowanie działania warsztatów terapii zajęciowej, • wspieranie nowo powstałych organizacji skupiających osoby niepełnosprawne.	• Starostwo Powiatowe • Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	zadanie o charakterze ciągłym	• ilość środków finansowych przeznaczonych na organizację, fundację, stowarzyszenia, • ilość środków przeznaczonych na działalność warsztatów terapii zajęciowej, • ilość organizacji pozarządowych otrzymujących wsparcie ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Źródło: opracowanie własne

Na zasięg przedsięwzięć na rzecz osób niepełnosprawnych, podejmowanych w latach 2022-2025, będą miały wpływ zarówno inicjatywy i możliwości finansowe jednostek samorządowych, jak również przepisy prawne dotyczące tej sfery działań. Zadania realizowane będą ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, budżetu powiatu i gmin, środków zewnętrznych czy też innych pozyskanych źródeł.

11. MONITORING I EWALUACJA

Niniejszy Program jest dokumentem otwartym, co oznacza możliwość podejmowania innych zadań na rzecz osób niepełnosprawnych, które nie zostały w nim zawarte. Realizacja działań będzie następowała w sposób ciągły do 2025 roku. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Nakle nad Notecią będzie koordynować monitorowanie programu, które odbywać się będzie w oparciu o wskaźniki realizacji projektu.

Program będzie podlegał ewaluacji w oparciu o dane zebrane podczas monitoringu przeprowadzonego na podstawie informacji z jednostek współuczestniczących w Programie. Realizacja Programu zależeć będzie od współpracy z organami, instytucjami, służbami, organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami działającymi na terenie Powiatu Nakielskiego na rzecz osób niepełnosprawnych. Zgodnie z art. 16a ust. 4 ustawy z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej (Dz.U.2020r. poz. 1876 ze zm.) Zarząd Powiatu Nakielskiego przedstawia co roku do dnia 30 kwietnia Radzie Powiatu ocenę zasobów pomocy społecznej. Natomiast zgodnie z art. 112 ust. 12 cytowanej ustawy, dyrektor Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie składa Radzie Powiatu coroczne sprawozdanie z działalności Centrum oraz przedstawia wykaz potrzeb w zakresie pomocy społecznej.

Sprawozdanie z działalności PCPR i jednostek pomocy społecznej zostało opracowane na podstawie informacji zebranych z poszczególnych działów organizacyjnych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Nakle nad Notecią oraz jednostek pomocy społecznej prowadzonych przez Powiat Nakielski lub finansowanych z budżetu Powiatu Nakielskiego. Radzie Powiatu Nakielskiego w tym czasie zostaje przedstawiona ocena działalności Warsztatu Terapii Zajęciowej w Paterku, Szubinie i Mroczy wraz z oryginałem rocznego sprawozdania z działalności rehabilitacyjnej i wykorzystania środków finansowych warsztatu.

Zgodnie z § 21 ust. 3 rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej (Dz.U. z 2004r. Nr 63 poz. 587) sprawozdanie z działalności rehabilitacyjnej i wykorzystania środków finansowych warsztatu stanowi podstawę do dokonywania przez powiat corocznej oceny działalności warsztatu.

12. PODSUMOWANIE

Powiatowy Program Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych na terenie Powiatu Nakielskiego na lata 2022-2025 przedstawia diagnozę niepełnosprawności ważną do rozpoznania skali zjawiska oraz wskazania obszarów problemowych. Określa również cele szczegółowe, które mają prowadzić do osiągnięcia celu głównego oraz wskazuje efekty wynikające z realizacji zadań. Program ma ułatwić prowadzenie aktywnej polityki społecznej wobec osób niepełnosprawnych, wspierać i umacniać ich prawa, eliminować wszelkie przejawy dyskryminacji oraz przyczynić się do stworzenia osobom niepełnosprawnym warunków umożliwiających możliwie pełne uczestnictwo w życiu społecznym i zawodowym. Skuteczną realizację tego celu mają zapewnić zaplanowane działania na rzecz integracji społecznej, aktywizacji zawodowej oraz przestrzegania praw osób niepełnosprawnych.

Realizacja zadań będzie uzależniona od wielu czynników w tym od zaangażowania nie tylko pracowników administracji samorządowej, ale także różnych instytucji, fundacji, związków wyznaniowych i organizacji społecznych oraz osób niepełnosprawnych i ich rodzin. Zintegrowana działalność na wskazanych płaszczyznach daje szansę na usprawnienie systemu pomocy osobom niepełnosprawnym, poprawę ich warunków życia oraz pełniejszą integrację ze środowiskiem. Realizacja zadań w ramach likwidacji barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się ma na celu umożliwienie lub w znacznym stopniu ułatwienie osobie niepełnosprawnej wykonywanie podstawowych, codziennych czynności lub kontaktów z otoczeniem.

**POWIATOWA SPOŁECZNA RADA
DS. OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH
W NAKLE NAD NOTECIĄ**

Nakło nad Notecią, 7 października 2021 r.

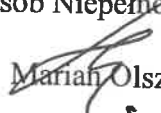
**OPINIA
w sprawie przyjęcia „Powiatowego Programu Działań na Rzecz Osób
Niepełnosprawnych na terenie Powiatu Nakielskiego
na lata 2022-2025”**

Powiatowa Społeczna Rada ds. Osób Niepełnosprawnych w Nakle nad Notecią, po zapoznaniu się z treścią „Powiatowego Programu Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych na terenie Powiatu Nakielskiego na lata 2022-2025”, pozytywnie odnosi się do przedstawionego projektu.

Wyznaczenie kierunków działań wspierających osoby niepełnosprawne oraz wskazanie instytucji odpowiedzialnych za ich realizację, jak również ich współdziałanie wpłynie korzystnie na zorganizowanie systemu wsparcia i zapewnienia warunków sprzyjających, m. in. aktywizacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych.

W związku z powyższym Powiatowa Społeczna Rada ds. Osób Niepełnosprawnych w Nakle nad Notecią pozytywnie opiniuje przedmiotowy Program.

Przewodniczący
Powiatowej Społecznej Rady
ds. Osób Niepełnosprawnych

Marian Olszyński

Za zgodność z oryginałem

dnia 27.10.2021r.

PRZEWODNICZĄCY RADY

Zbigniew Sabaciński